

.....
jak trudno ustalić imiona
wszystkich tych co zginęli
w walce z władzą nieludzką

.....
a przecież w tych sprawach
konieczna jest akuratność
nie wolno się pomylić
nawet o jednego

jesteśmy mimo wszystko
stróżami naszych braci

.....
musimy zatem wiedzieć
policzyć dokładnie
zawołać po imieniu
opatrzyć na drogę

w miseczkę z gliny
proso mak
kościany grzebień
groty strzał
pierścień wierności

amulety

*Z wiersza Zbigniewa Herberta
Pan Cogito o potrzebie ścisłości*

Ostatni leśni

ŻOŁNIERZE WYKŁĘCI W WALCE O NIEPODLEGŁĄ POLSKĘ

6 Brygada Wileńska 1946–1952

Utworzona została zimą 1946 r. na bazie samodzielnego oddziału ppor. Lucjana Minkiewicza „Wiktora”, pozostałego po rozwiązaniu jeszcze jesienią 1945 r. 1. szwadronie 5. Brygady Wileńskiej. W rozkazie z 26 lutego 1946 r. nadającym wspomnianemu oddziałowi nazwę tej tak zasłużonej dla kresowej konspiracji niepodległościowej jednostki mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka” pisał:

Po długich miesiącach zimowych Waszej tułaczki i osamotnienia w terenie przyszedł znowu czas, że przychodzę do Was i dane mi jest dowodzić Wami w dalszym ciągu. [...] Jesteście teraz 6-tą Brygadą Wileńską pod dowództwem Waszego dotychczasowego dowódcy „Wiktora”. [...] Czekają nas jeszcze ciężkie chwile, ale przetrwamy – wszak przetrwaliśmy już tyle – zwyciężymy, bo jesteśmy żołnierzami 5-ej, a obecnie 6-ej Brygady Wileńskiej.

Ponowne nawiązanie łączności z pozostającym wówczas na Pomorzu Gdańskim dowódcą 5. Brygady Wileńskiej oznaczało przejście oddziału ppor. „Wiktora” pod dowództwo Ośrodka Mobilizacyjnego Okręgu Wileńskiego AK, w komendzie którego mjr „Łupaszka” pełnił funkcję dowódcy partyzantki.

W ramach tej poakowskiej struktury 6. Brygada Wileńska funkcjonowała aż do lata 1948 r., stając się powoli dominującym oddziałem niepodległościowego podziemia na prawo- i lewobrzeżnym Podlasiu.

W 1946 r. tworzyły ją początkowo trzy drużyny, przekształcone następnie w kadrowe szwadrony. Pierwszym z nich dowodził pochodzący z Wileńszczyzny kpr. Janusz Rybicki „Kukułka”, drugim b. członek AK z Obwodu Wysokie Mazowieckie st. sierż. Walerian Nowacki „Bartosz”, trzecim zaś pochodzący również z kresów północno-wschodnich st. sierż. Józef Babicz „Żwirko”. Oprócz tych pododdziałów stale w terenie operował także kilkusobowy patrol żandarmerii dowodzony najpierw przez sierż./ppor. Władysława Wasilewskiego „Grotą”, a następnie sierż./ppor. Antoniego Borowika „Lecha”, mający za zadanie zwalczanie pospolitego bandytyzmu oraz agencji resortu bezpieczeństwa.

W 1947 r. struktura i obsada 6. Brygady Wileńskiej uległy zasadniczym zmianom związanym przede wszystkim z realizowaną w terenie ustawą amnestyjną. Dowództwo Brygady Wileńskiej nie zdecydowało się na ujawnienie. Decydujący wpływ na podjęcie takiej decyzji miała postawa samego mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” oraz dowodzącego od października 1946 r. oddziałem kpt. Władysława Łukasiuka „Młota”. Obydwaj oficerowie nie wierzyli w możliwość zalegalizowania siebie oraz swoich podkomendnych w komunistycznej rzeczywistości, słusznie przewidując dalszą eskalację represji. Ostatecznie, na prośbę pierwszego dowódcy 6. Brygady – ppor. Wiktora Minkiewicza „Wiktora”, przyjęto rozwiązanie kompromisowe – zezwalające na ujawnienie się szeregowych członków oddziału.

Ppor. cz. w. Lucjan Minkiewicz „Wiktor”, ur. 13 lub 30 grudnia 1918 r. w Szuni w ZSRS. Dowódca operującego na Białostocczyźnie i Podlasiu oddziału partyzanckiego, występującego od lutego 1946 r. jako 6. Brygada Wileńska AK. Aresztowany 1 lipca 1948 r. w Krakowie, sądzony razem z mjr. „Łupaszka”, skazany 2 listopada 1950 r. na karę śmierci, zamordowany 8 lutego 1951 r. w więzieniu mokotowskim w Warszawie. Razem z „Wiktorem” aresztowano jego ciężarną żonę Wandę Czarniecką „Danke” (na zdjęciu). Skazana na 12 lat więzienia gdzie urodziła córkę. Zwolniona w 1956 r.

Por./kpt. Władysław Łukasiuk „Młot”, „Młot II”, ur. 16 lutego 1906 r. we wsi Tokary pow. Siedlce. Od października 1945 r. zastępca dowódcy oddziału „Wiktora” przemianowanego w lutym 1946 r. na 6. Brygadę Wileńską AK; od października dowódca Brygady. Najślynniejszy partyzant Podlasia. Dowodzone przez niego szwadrony operowały na terenie wielu powiatów: Bielsk Podlaski, Wysokie Mazowieckie, Mińsk Mazowiecki, Węgrów, Sokółów Podlaski, Siedlce, Łosice, Łuków, Biała Podlaska, Radzyń Podlaski. Zastrzelony, w wyniku tragicznego zbiegu okoliczności, przez swojego podkomendnego Czesława Dybowskiego „Rejtana” w miejscowości Czaje Wólka 27 czerwca 1949 r.

20 kwietnia 1946 r., 6. Brygada Wileńska na zbiórce.

Ppor. Henryk Wieliczko „Lufa”, ur. 18 sierpnia 1922 r. w Wilnie. Od kwietnia 1946 r. do marca 1947 r. dowódca 4. szwadronu 5. Brygady Wileńskiej AK. Po wcieleniu swojego pododdziału do 6. Brygady Wileńskiej AK, członek sztabu kpt. Władysława Łukasiuka „Młota”. Aresztowany 23 czerwca 1948 r.; postrzelony w trakcie próby ucieczki. Skazany 24 lutego 1949 r. na karę śmierci, zamordowany 14 marca 1949 r. na zamku w Lublinie.

St. sierż. Józef Babicz „Żwirko”, ur. 10 lutego 1926 r. w Izar na Wileńszczyźnie. Od kwietnia 1945 r. żołnierz 1. szwadronu odtworzonej na Białostocczyźnie 5. Brygady Wileńskiej. Po jej rozformowaniu pozostał w oddziale ppor. „Wiktora”, przemianowanym w lutym 1946 r. na 6. Brygadę Wileńską; dowódca 3. szwadronu. Poległ 17 lutego 1947 r. w Kiełpińcu pow. Sokółów Podlaski, w starciu z grupą operacyjną KBW, wraz z Franciszkiem Januszewiczem „Zbiegiem”, Janem Małyszko „Gromem” i NN „Serdecznym”.

6. Brygada Wileńska kpt. Władysława Łukasiuka „Młota” była jednym z najgroźniejszych antykomunistycznych oddziałów w skali całej Polski. Operacjami przeciw niej kierował specjalnie powołany sztab MBP i KBW. Do zwalczania oddziału rzucono olbrzymie siły KBW, UBP, „ludowego” WP i MO. Tymczasem „Młot” rozbudował własne zaplecze w oparciu o pozostałości siatki WiN (w pow. sokołowskim rezerwami 6. Brygady dowodził por. Józef Ludwik Małczuk „Brzask”, zaś w powiecie bielsko-podlaskim plut. Eugeniusz Korzeniowski „Ryg”). Zwierzchnictwo „Młota” uznał także por. Kazimierz Kamiński „Huzar”, słynny partyzant AK-AKO-WiN z powiatu wysokomazowieckiego. W ciągu 1947 r. ponownie odbudował on swój oddział, zdekompletowany przez amnestię. Na terenie powiatu sokołowskiego podlegał „Młotowi” patrol Kazimierza Wyrozębskiego „Sokolika”.

Do najpoważniejszych działań 6. Brygady w 1946 r. należy zaliczyć kwietniowe walki z UBP i KBW pod m. Korabie-Antonie i Śliwowem (wspólnie z oddziałami NZW), lipcowy wypad na miasteczko Łosice zakończony bojem z jednostkami NKWD i LWP (wspólnie z oddziałem WiN „Korwina”), walkę z UBP pod Księżopolem w sierpniu 1946 r., wypad na Łapy w listopadzie 1946 r. oraz likwidację grupy pracowników UBP oddelegowanych do fałszowania wyborów w pow. sokołowskim w grudniu 1946 r. (sprawa tzw. robotników z Chodakowa). Ciekawym epizodem w działalności 6. Brygady był daleki wypad niewielkiego patrolu por. Henryka Mieczkowskiego „Tygrysa” zimą 1946/47 spod Bociek (pow. bialsko-podlaski) na teren Warmii i Mazur (rozbito 4 posterunki MO, 1 zaatakowano bez pozytywnego rezultatu, wykonano kilka zasadzek i zlikwidowano kilku funkcjonariuszy i współpracowników UBP). Spośród ważniejszych akcji w 1947 r. należy wymienić zimowe walki z grupami operacyjnymi pod wsiami Kiełpiniec, Wólka Okrąglik i Tosie, rozbrojenie garnizonu KBW ochraniającego most na Bugu we Fronołowie, posterunków MO w Brańsku i Klukowie, wypad 2 czerwca 1947 r. na Wisznice i Rossosz zakończony walką pod Utrówką, akcją 13 czerwca 1947 r. na eskortowany przez MO ambulans pocztowy pod Stawiskami, rozbitcie grupy operacyjnej KBW 26 czerwca 1947 r. pod Krynicami, wypad na pociągi na stacjach Dziewule i Sosnowica 29 lipca i 7 sierpnia 1947 r., opanowanie miasteczka Stoczek 25 września 1947 r. i rozbrojenie miejscowej milicji, walki pod Łapami w dniach 23 i 24 grudnia 1947 r. W 1948 r. do walki z partyzantką „Młota” komuniści rzucili znaczne siły („Operacja Z”). W początkowej fazie operacji wzięło udział ok. 2000 żołnierzy KBW i funkcjonariuszy UB. W walkach polegli ppor. Antoni Borowik „Lech” (7 maja 1948 r. pod wsią Ogrodniki), st. sierż. Walerian Nowacki „Bartosz” (3 lipca 1948 r. pod Krawcami) i Kazimierz Wyrozębski „Sokolik” (5 lipca 1948 r. w Chondzyniu). Kpt. „Młot” z garstką podkomendnych zdołał przedrzeć się na prawy brzeg Bugu, gdzie przez kilka miesięcy „chodził” wraz z oddziałem „Huzara”. Zimą 1948/49 r. spędził w leśnych bunkrach w lesie rudzkim (pow. Bielsk Podlaski). Tam też dopadła „Młota” niespodziewana śmierć 27 czerwca 1949 r.

Podlasie, 28 kwietnia 1946 r. Rozbita przez 6. Brygadę Wileńską i 3. Brygadę NZW grupa operacyjna UBP-MO.

Listopad 1947 r., Podlasie, sierż. Kazimierz Szuligowski „Tygrys”, żołnierz 3. szwadronu 6. Brygady Wileńskiej. Poległ 7 maja 1948 r. pod Ostrówkiem pow. Węgrów w walce z grupą operacyjną UB-KBW.

Kazimierz Wyrozębski „Sokolik”, ur. 18 listopada 1919 r. w Niemirkach, pow. Sokołów Podlaski. Od sierpnia 1945 r. żołnierz Obwodowego Patrolu Żandarmerii Adama Tutaka „Zmicza”, następnie w Drużynie Lotnej Obwodu Sokołów Podlaski. Od połowy 1946 r. dowódca patrolu w 6. Brygady Wileńskiej, który stoczył szereg walk i potyczek z jednostkami KBW i UB. „Sokolik” zginął 5 lipca 1948 r. w starciu z patrolem MO.

Podlasie, sierpień 1946 r. Grupa żołnierzy z pododdziału Żandarmerii 6. Brygady Wileńskiej. Oznaczeni numerami: 1. NN „Orzelek”; 2. NN „Sokolik”; 3. sierż./ppor. Antoni Borowik „Lech”, poległ 7 maja 1948 r. podczas próby przedarcia się przez pierścień obławy; 4. Czesław Pilecki „Jaskółka”; 5. ppor. Lucjan Minkiewicz „Wiktor”; 6. NN „Krzak”; 7. sierż. Władysław Wasilewski „Grot”; 8. NN „Żbik”; 9. Józef Cegliński „Zemsta”.

Czesław Pilecki „Jaskółka”, żołnierz 3. szwadronu 6. Brygady Wileńskiej, w latach 1948–1950 dowódca patrolu dywersyjnego operującego na terenie powiatów Bielsk Podlaski oraz Siemiatycze. 8 czerwca 1950 r., ciężko ranny (popelnił samobójstwo) w walce z grupą operacyjną pod wsią Zaręby gm. Grodzisk.

Po śmierci kpt. „Młota” w czerwcu 1949 r. dowództwo nad znajdującymi się nadal w polu partyzantami objął kpt. Kazimierz Kamiński „Huzar”. Jego oddział kontynuował tradycję 6. Brygady Wileńskiej i przejął nazwę tej jednostki. W skład Brygady włączeni zostali też dawni żołnierze z pododdziałów podlegających „Młotowi”, zwłaszcza wywodzący się z organizacji sokołowskiej. Ze stosunkowo nielicznej grupy, wcześniej będącej właściwie silnym patrolu, oddział kpt. „Huzara” został rozbudowany do stanu kilkudziesięciu ludzi podzielonych na kilka mniejszych patroli (przez jego oddział przeszło ok. 120 żołnierzy). Patrole „Huzara” prowadziły działalność głównie z zakresu samoobrony, a także akcje ekspriopriacyjne i likwidacyjne na posterunki MO, wykonywały wyroki na konfidentach UB, MO i NKWD oraz bardziej szkodliwych działaczach PPR, zwalczały w terenie pospolity bandytyzm. Stoczyły też kilka potyczek z oddziałami KBW i „ludowego” Wojska Polskiego. Na krótki czas opanowały nawet Wysokie Mazowieckie, gdzie kpt. „Huzar” przeprowadził konną paradę swojego oddziału.

Początkowo kpt. „Huzar” dowodził osobiście grupą operującą na prawym brzegu Bugu (okresowo wyodrębnił patrol ppor. Witolda Buczaka „Ponurego”), natomiast komendę nad grupą z terenu powiatu Sokółów Podlaski powierzył ppor. Józefowi Małczukowi „Brzaskowi” (jesienią 1949 r. z grupy tej wydzielony został patrol plut. Jana Czarnockiego „Huragana”). Po śmierci ppor. „Brzaska” w walce pod Toczyskami 7 kwietnia 1950 r. dowództwo patrolu „sokołowskiego” objął plut. Arkadiusz Czapski „Murat”, „Arkadek”. Gdy i on zginął w walce z KBW 30 września 1950 r., „Huzar” dowództwo nad grupą podkomendnych operujących na lewym brzegu Bugu przekazał st. sierż. Adamowi Ratyńcowi „Lampartowi”. Grupa ta dotrwała do 12 maja 1952 r., kiedy to zniszczona została przez grupę operacyjną KBW pod Sokolem k. Mielnika.

W lecie 1950 r. siły operujące na prawym brzegu Bugu podzielone zostały na trzy patrole: jednym dowodził osobiście kpt. „Huzar”, dwoma pozostałymi ppor. „Ponury” i sierż. Lucjan Niemyjski „Krakus”. W styczniu 1951 r. oddział „prawobrzeżny” podzielony został na patrol „sztabowy” „Huzara” (do którego dołączył sierż. „Krakus”), patrol ppor. „Ponurego” oraz nowo utworzony patrol plut. Eugeniusza Tymińskiego „Rysia” (rozbity 29 maja 1951 r. w Żochach Nowych). Już wkrótce, w lecie 1951 r. sformowany został nowy patrol dowodzony przez sierż. Kazimierza Parzonkę „Wichurę”, „Zygmunta”. Taki stan organizacyjny (patrole: „sztabowy”, „Ponurego”, „Zygmunta” i „Lamparta”) utrzymał się do wiosny 1952 r. W wyniku strat ponoszonych w walkach z KBW i UBP oddział „Huzara” do września 1952 r. stopniał do jednego tylko pododdziału – dowodzonego przez sierż. „Zygmunta”. Padł on wraz z kpt. „Huzarem” ofiarą prowokacji MBP – „V Komendy WiN”. Pod pozorem „przerzutu za granicę” por./kpt. „Huzar” wraz z grupą podkomendnych został zwabiony przez prowokatorów – agentów UBP – do Warszawy i aresztowany. „Huzar” wraz z podkomendnymi: Wacławem Zalewskim „Zbyszkem”, Mieczysławem Grodzkim „Żubrydem” i Tadeuszem Kryńskim „Rokitą” zostali skazani na karę śmierci.

Plut. Józef Oksiuta „Pomidor”, ur. 15 marca 1916 r. w Mężeninie n. Bugiem pow. Siedlce, żołnierz 6. Brygady Wileńskiej por./kpt. „Młota”. W latach 1949–1950 dowódca patrolu podległego ppor. Józefowi Ludwikowi Małczukowi „Brzaskowi”, a następnie kpt. Kazimierzowi Kamińskiemu „Huzarowi”. Poległ 30 września 1950 r. w walce z grupą operacyjną KBW. Wraz z „Pomidorem” polegli: Arkadiusz Czapski „Arkadek”, Eugeniusz Welfel „Orzełek” i Władysław Strzałkowski „Władek”. Jego żona – Genowefa została skazana na wieloletnie więzienie.

Podlasie, jesień 1947 r. Żołnierze 2. szwadronu VI Brygady Wileńskiej. Oznaczeni numerami: 0 – ppor. Antoni Wodyński „Odyniec”, zamordowany 8 lipca 1948 r.; 1 – ppor. Marian Nowak vel Walerian Nowacki „Bartos”, zamordowany 3 lipca 1948 r.; 2 – plut. NN „Mściel”; 3 – plut. NN „Wichura”; 4 – kpr. NN „Marynarz”; 5 – Władysław Łukasiuk „Młot”, zginął 27 czerwca 1949 r.; 6 – plut. Mieczysław Magadzia „Wilan”; 7 – Zdzisław Kręćiejewski „Brzoza”; 8 – NN „Szach”; 9 – NN „Wicher”; 10 – kpr. NN „Akacja”.

Kpt. Kazimierz Kamiński „Huzar”, ur. 8 stycznia 1919 r. w miejscowości Markowo-Wółka pow. Wysokie Mazowieckie. Od stycznia 1945 r. dowódca oddziału samoobrony Obwodu ROAK Wysokie Mazowieckie, następnie w Zrzeszeniu WiN. Od połowy 1949 r. dowódca 6. Brygady Wileńskiej AK. Jeden z najstauniejszych dowódców partyzanckich na terenie Białostoczczyzny. Aresztowany 28 października 1952 r. Skazany 23 marca 1953 r. na karę śmierci i zamordowany 24 października 1953 r. w Białymstoku.

Podlasie, prawdopodobnie 1950 r., żołnierze z oddziału kpt. Kazimierza Kamińskiego „Huzara”, stoją od lewej: sierż. Lucjan Niemyjski „Krakus”, zginął 22 sierpnia 1952 r., otoczony przez grupę operacyjną UB-MO-KBW popełnił samobójstwo; Józef Brzozowski „Zbir”, „Hanka”, zginął latem 1952 r. w walce z grupą operacyjną KBW; Wacław Zalewski „Zbyszek”, aresztowany 29 października 1952 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 11 października 1953 r.; ppor. Witold Buczak „Ponury”, poległ 28 maja 1952 r. w walce z grupą operacyjną KBW; NN „Jurek”; Eugeniusz Welfel „Orzełek”, poległ 30 września 1950 r.

Podlasie, jesień 1950 r., żołnierze z oddziału kpt. Kazimierza Kamińskiego „Huzara”. Stoją od lewej: Kazimierz Jakubiak „Tygrys”, otoczony przez grupę operacyjną KBW 10 maja 1952 r. popełnił samobójstwo; Eugeniusz Tymiński „Rys”, zginął w walce z grupą operacyjną KBW 30 maja 1951 r.; Wacław Zalewski „Zbyszek”; Józef Mościcki „Pantera”, aresztowany 29 października 1952 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 22 września 1953 r. w Białymstoku; siedzą: Kazimierz Parzonko „Zygmunta”, aresztowany 29 października 1952 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 22 marca 1953 r. w Białymstoku oraz Adam Ratyńiec „Lampart”, dowódca patrolu, zginął w walce z grupą operacyjną 11 maja 1952 r.

23 Okręg NZW

23 Okręg NZW utworzony został latem 1946 r. przez byłych żołnierzy Kedywu Inspektoratu Płocko-Sierpeckiego AK i 11. Grupy Operacyjnej NSZ. W pierwszym okresie działalności obejmował swoim zasięgiem pogranicze województw, warszawskiego i bydgoskiego (powiaty: sierpecki, mławski, lipnowski i rypiński), a następnie także powiaty włocławski, płocki, płoński oraz częściowo działdowski i ciechanowski. Komendantem Okręgu był por. Stefan Bronarski, „Liść”, „Roman”, członkami sztabu: por. Jan Przybyłowski „Onufry” – szef wywiadu, por. Stefan Majewski „Szczepan”, „Ekscelecja” – szef pionu informacji i propagandy, por. Józef Boguszewski „Lew” – dowódca oddziału bojowego oraz por. Jerzy Wierzbicki „Dodek” i Stanisław Lewandowski „Ogrodnik”.

Działalność organizacyjna Okręgu skoncentrowana była przede wszystkim na akcjach wywiadowczych i porządkowych, m.in. utworzone przy 11. Grupie Operacyjnej NSZ, Patrole do Walki z Bezprawiem, prowadziły intensywne akcje przeciw grupom bandyckim ochranianym niejednokrotnie przez funkcjonariuszy resortu bezpieczeństwa.

W ramach amnestii 1947 r., w kwietniu nastąpiła częściowa demobilizacja Okręgu. Rozkazem 131 z dnia 18 marca 1947 r. Stefan Bronarski „Liść” polecił rozwiązanie oddziału dywersyjno-sabotażowego: *ludzi, których nie można zalegalizować w inny sposób zrehabilitować przed Komisją Rehabilitacyjną w Warszawie, broń najmniej zdatną do naszych akcji przekazać władzom UB, cenniejszą zostawić na przechowanie [...] majątek organizacyjny spieniężyć i podzielić między wszystkich żołnierzy oddziału w równym stopniu szeregowym jak i podoficerom. [...] Wszystkim żołnierzom podziękować w imieniu POLSKI za dotychczasową walkę, która trwa i zakończy się naszym zwycięstwem. Uwaga: akcję ujawnienia się traktować jako manewr taktyczny celem przechowania żywotnych sił Narodu, przy czym żołnierze są faktycznie „urlopowani na czas nieokreślony”.*

Już w kilka tygodni po wygaśnięciu terminu amnestii rozpoczęły się ich aresztowania, co skłoniło wielu z ujawnionych do powrotu do działalności konspiracyjnej lub też do wyjazdu na tzw. Ziemię Odzyskaną.

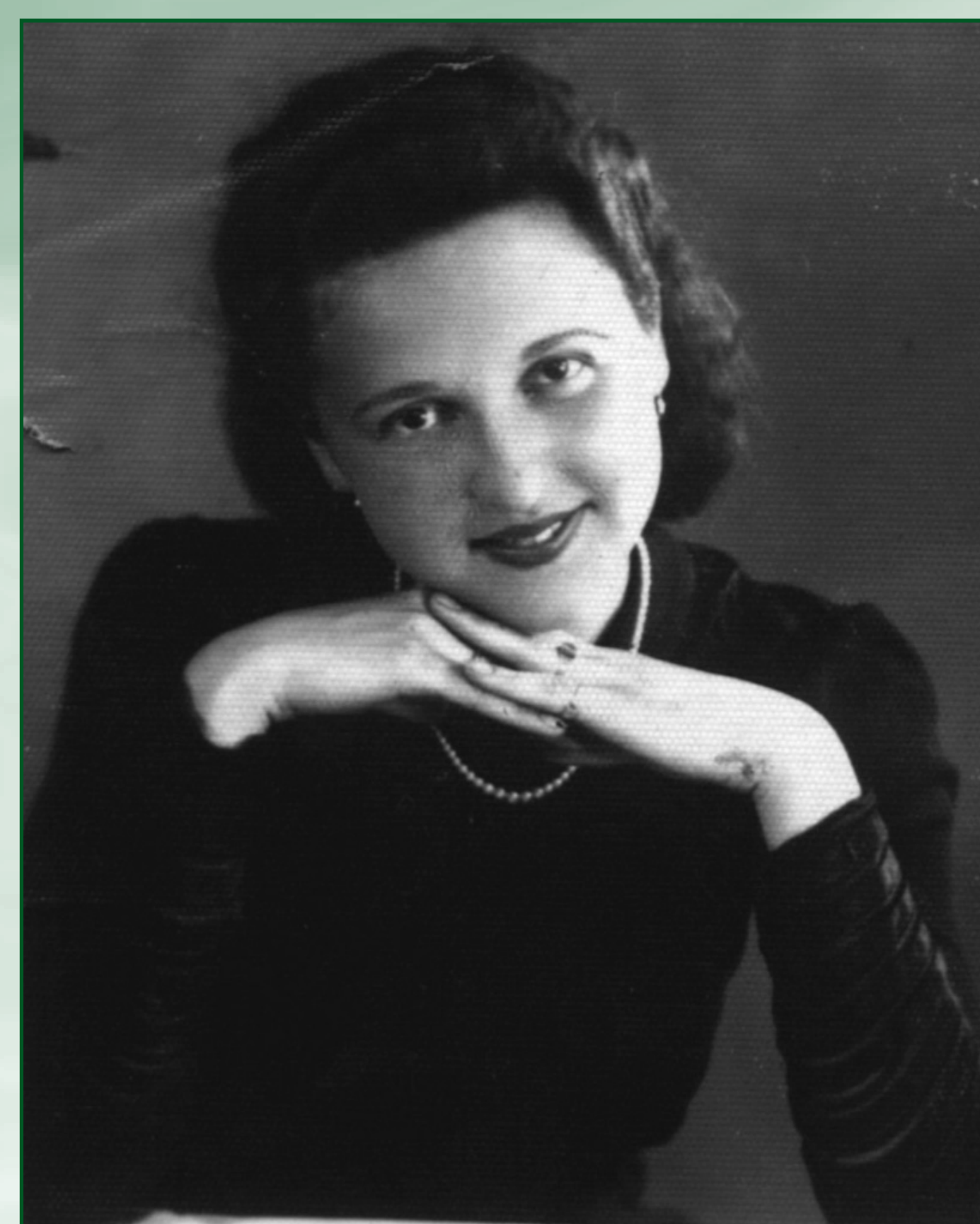
Równoległe z powrotem do lasu, wobec narastającego zagrożenia, następował proces jednoczenia pozostałych jeszcze struktur różnych organizacji niepodległościowych działających dotąd na terenie Mazowsza Zachodniego. W dniu 19 listopada 1947 r. we wsi Polesie, gm. Baboszewo, pow. Płońsk, nastąpiło np. oficjalne podporządkowanie oddziału ROAK kierowanego przez por. Franciszka Majewskiego „Słonego” 23. Okręgowi NZW. W ramach nowej struktury dokonał on podziału terenu na rejony, którym przypisał poszczególne patrole bojowe. Rejonem I (pow. płocki i płoński) dowodził Wiktor Stryjewski „Cacko”. Rejonem II (pow. sierpecki i wschodnia część mławskiego) Tadeusz Kossobucki „Czarny”, a po jego śmierci w Wigilię Bożego Narodzenia 1947 r. Władysław Kwiatkowski „Jerzy”. Rejonem III (pow. rypiński i zachodnia część mławskiego) dowodził Jan Malinowski „Stryj”.

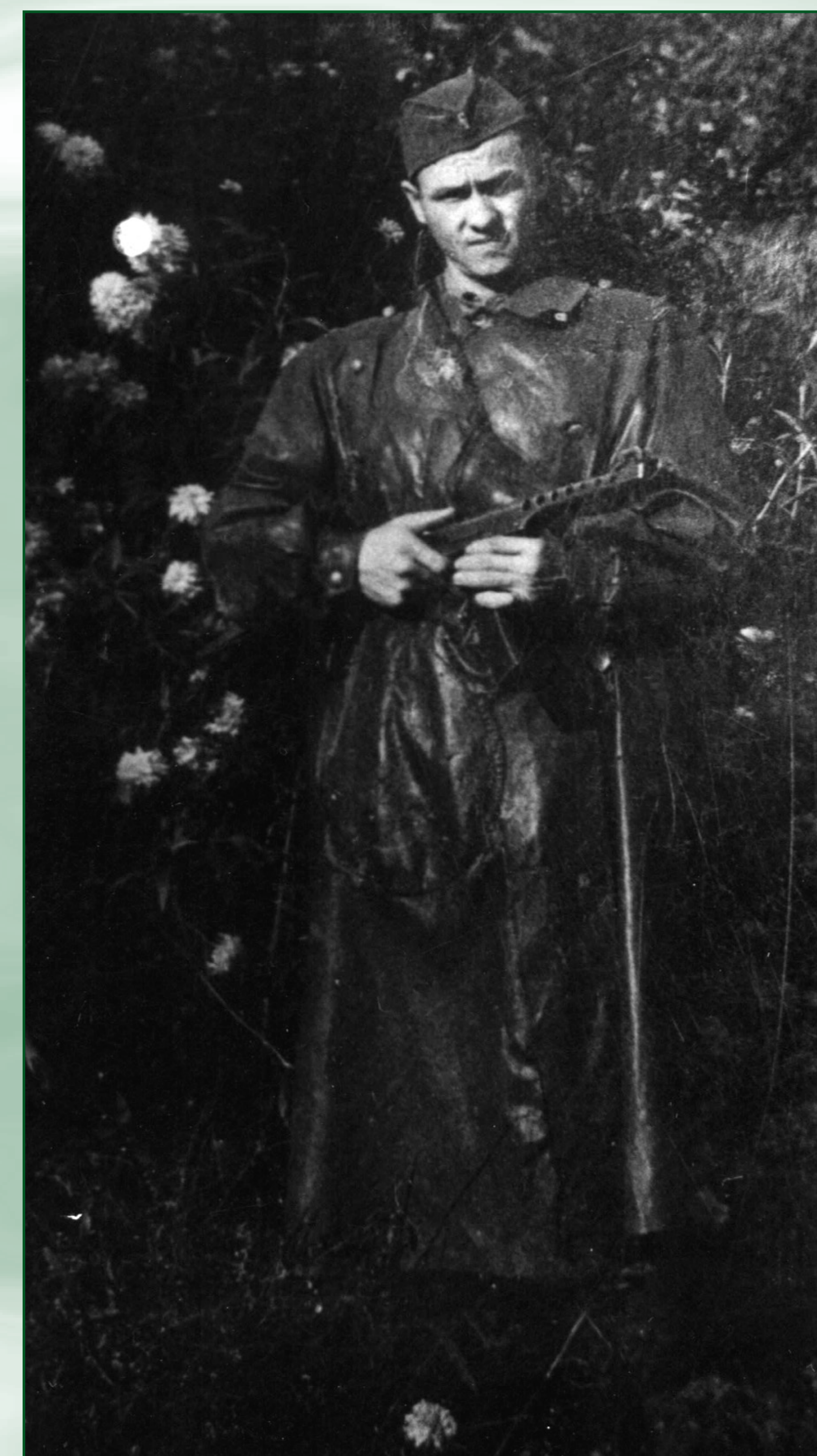
Por. Stefan Bronarski „Liść”, ur. 17 sierpnia 1916 r. Od lipca 1944 r. do stycznia 1945 r. szef Kedywu Obwodu Płock AK, następnie w NZW, od 1946 r. Komendant 23. Okręgu NZW. Aresztowany 26 września 1948 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 18 stycznia 1951 r. w Warszawie.

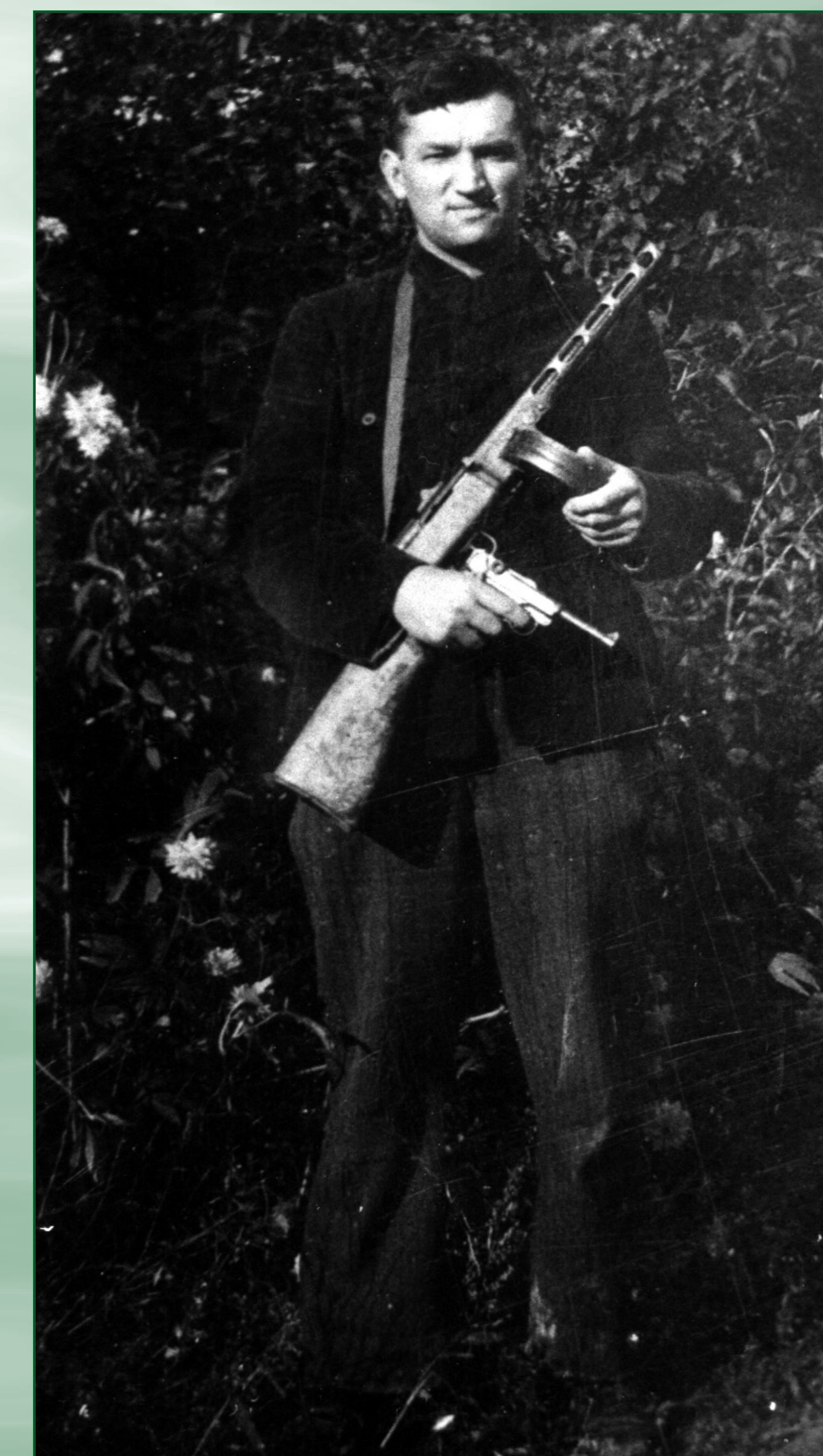
Por. Jan Przybyłowski „Onufry”, ur. 27 listopada 1917 r. Po wkroczeniu wojsk sowieckich organizator struktur wywiadowczych NSZ, a następnie NZW. Szef wywiadu 23. Okręgu NZW. Aresztowany 28 września 1948 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 18 stycznia 1951 r. w Warszawie.

Romualda Przybyłowska „Amerykanka”, żona „Onufrego”. Żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich współpracowała z NZW. Aresztowana 28 września 1948 r., skazana na 2 lata więzienia. W więzieniu urodziła syna.

Por. Józef Boguszewski „Lew”, żołnierz Polskiego Związku Powstańczego, od 1942 r. w AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich dowódca patrolu NOW, a od wiosny 1946 r. dowódca oddziałów bojowych 23. Okręgu NZW. Aresztowany 11 czerwca 1950 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 1 grudnia 1951 r. w Warszawie.

Por. Stefan Majewski „Szczepan”, „Ekscelecja”, żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich żołnierz NSZ, następnie w NZW. Szef Informacji i Propagandy 23. Okręgu NZW. Aresztowany 11 października 1948 r., skazany 3 lipca 1950 r. na karę śmierci i zamordowany 18 stycznia 1951 r.

Zdzisław Kisielewski „Olcha”, „Wicus”, żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich na rozkaz Komendanta Kedywu AK Obwodu Płock „Liścia” w strukturach UB w Płocku. Uzyskane informacje przekazywał „Lwowi” i „Szczepanowi”. Aresztowany 11 grudnia 1954 r., skazany na 8 lat więzienia.

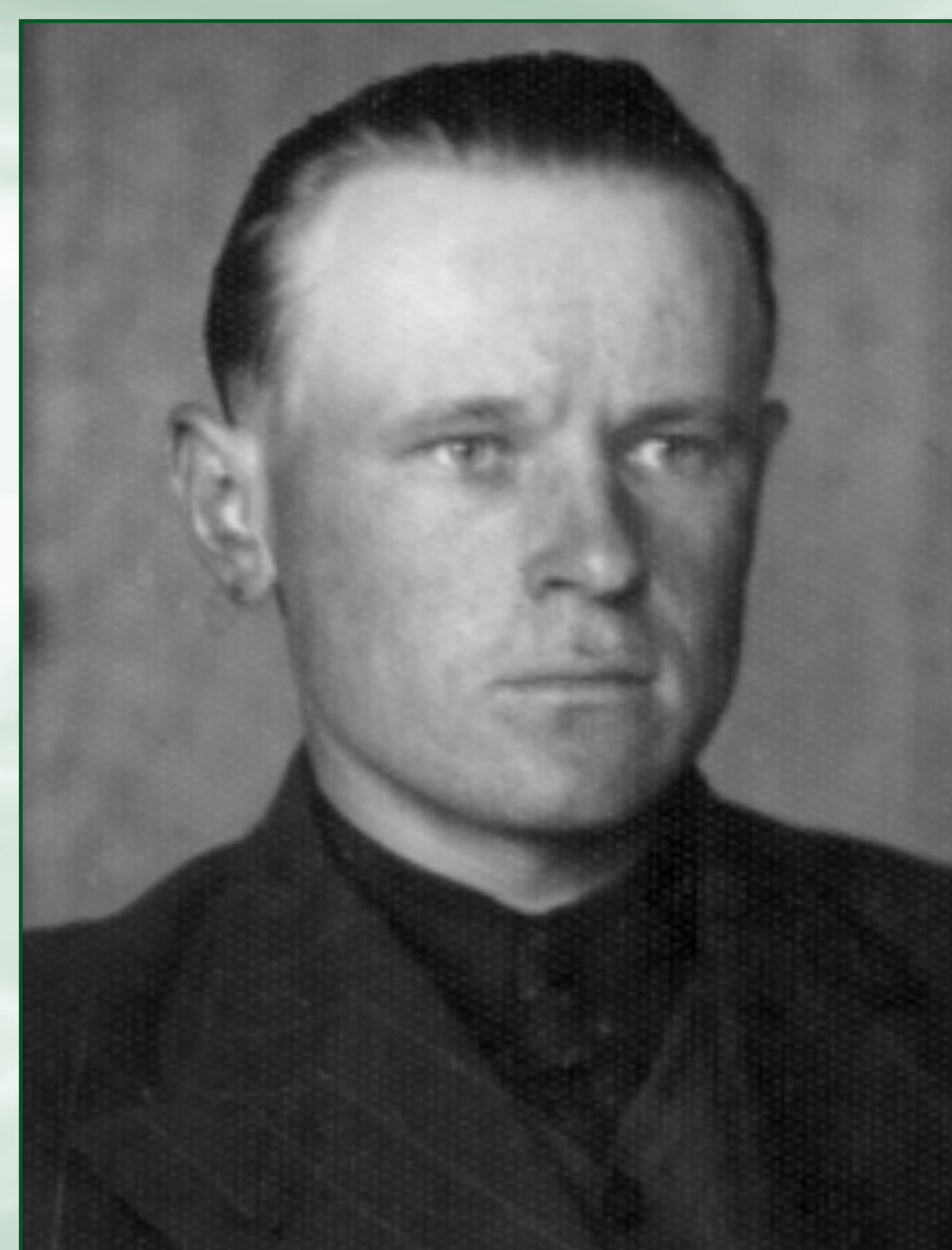
Patrol NZW z Okręgu Mazowsze pow. Płock, 1945 r. Od lewej: Józef Boguszewski „Lew”, Zdzisław Kisielewski „Olcha”, „Wicus”, Kazimierz Barski „Orlik”, Stefan Majewski „Szczepan”.

Rok 1948 przyniósł największy wzrost działalności bojowej i propagandowej NZW na Mazowszu Zachodnim. Przeprowadzono szereg akcji bojowych, likwidacyjnych i zaopatrzeniowych. Patrole bojowe 23. Okręgu NZW stoczyły szereg walk z grupami operacyjnymi MO i UB oraz KBW – m.in. 28 maja 1948 r. w Łukoszynie gm. Brudzeń pow. Płock i 20 sierpnia 1948 r. w Kamieniu Kotowym gm. Tłuchowo pow. Lipno (kwaterujący wówczas w zabudowaniach gospodarza Różańskiego i Plety patrol Wiktora Stryjewskiego „Cacko” zaatakowany został przez grupę operacyjną PUBP i KP MO z Płocka; po blisko półtoragodzinnej walce przebił się z okrażenia, zabijając dwóch funkcjonariuszy MO i UBP). W trakcie odwrotu poległ Szczepan Stryjowski „Józef”, ranni zostali: Stanisław Derkus „Śmiały” i Seweryn Oryl „Kanciasty”.

Wzrost aktywności bojowej i propagandowej 23. Okręgu NZW spowodował kontrakcje ze strony aparatu bezpieczeństwa, który w ramach zorganizowanej wiosną 1948 r. operacji „P” skierował na Mazowsze Północne znaczne siły KBW. Współpracując z miejscowymi placówkami UB i MO, dosyć szybko osiągnęły one znaczące sukcesy. Dnia 26 września 1948 r. zginął w walce z jedną z grup operacyjnych por. Franciszek Majewski „Słony”.

Tego samego dnia WUBP w Warszawie rozpoczęło akcję rozbicia sztabu 23. Okręgu NZW. Zatrzymanych zostało kilkudziesięciu członków i współpracowników organizacji. Aresztowani zostali m.in. „Liść”, „Onufry”, Romualda Przybyłowska „Amerykanka”, Stanisław Lewandowski „Ogrodnik”. W kilka dni później funkcjonariusze UB aresztowali w Krakowie Stefana Majewskiego „Szczepana”, a we Wrocławiu Informacja Wojskowa Jerzego Wierzbickiego „Dodka”. Na wolności pozostał, ostrzeżony Józef Boguszewski „Lew”.

Po śmierci „Słonego” dowódcą patroli został sierż. Wiktor Stryjewski „Cacko”. W terenie działały już tylko dwa oddziały dowodzone osobiście przez „Cackę” oraz „Śmiałego”. Były one stale tropione przez znaczne siły KBW, UB i MO. 8 lutego 1949 r., we wsi Gałki gm. Mała Wieś, na skutek donosu, otoczony został przez grupę operacyjną KP MO, PUBP i KBW (262 żołnierzy) patrol „Cacki”. W walce zginęli: Elżbieta Kozanecka „Basia”, Jan Kłobukowski „Janek”, Ludomir Peczyński „Władek”; aresztowano: „Cackę”, ciężko ranną Janinę Samoraj „Celinę”, Wacława Michalskiego „Gałązkę” i Zygryda Kulińskiego „Albina”. 11 lutego 1949 r. pod Sinogórą, grupa operacyjna KBW UB, MO i ORMO (1053 żołnierzy i kilkudziesięciu funkcjonariuszy) zaatakowała bunkier, w którym przebywał oddział Stanisława Derkusa „Śmiałego”. W walce zginęli: Jan Malinowski „Stryj”, Stanisław Pospisiel „Leszek”, Zdzisław Derkus „Urkes”, Jan Jaraczewski „Młody”, Stanisław Michalak „Kozak”, Jan Wiśniewski „Czarny II” i Wiesław Pużycki „Ojciec”. Aresztowano Seweryna Oryla „Kanciastego”, Henryka Dąbrowskiego „Wnuka”, Stanisława Konczyńskiego „Kunda” i ciężko rannego Karola Rakoczego „Bystrego”.

Por. Franciszek Majewski „Słony”, ur. 30 marca 1919 r., żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich Komendant Rejonu 2. ROAK. Od października 1947 r. dowódca wszystkich oddziałów bojowych 23. Okręgu NZW. Uczestnik wielu akcji zbrojnych przeciwko komunistom. 26 września 1948 r. w Węgrzynie k. Sierpca otoczony przez grupę operacyjną UB, MO i KBW popełnił samobójstwo.

Stanisław Derkus „Śmiały”, żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich żołnierz ROAK. Od października 1947 r. w NZW na stanowisku zastępcy dowódcy, a następnie dowódcy patrolu bojowego. Aresztowany 10 maja 1949 r., sądzony wspólnie z Henrykiem Gosikiem „Heńkiem” i Władysławem Kwiatkowskim „Jerzym”. Wszystkich skazano na karę śmierci i zamordowano w Warszawie 20 września 1951 r. w Warszawie.

1948 r. Oddział 23. Okręgu NZW Północnego Mazowsza. Stoją od lewej: Seweryn Oryl „Kanciasty”, Tadeusz Kosobudzki „Czarny”, Wiesław Pużycki „Tyczka”, Wacław Michalski „Kozak”, Kazimierz Dyksiński „Kruczek”, Jan Malinowski „Stryj”; kłęczą: Władysław Kwiatkowski „Jerzy”, Karol Rakoczy „Bystry”. „Kanciasty” i „Bystry” oraz Wacław Michalski „Gałązka”, Zygryd Kuliński „Albin” i Stanisław Konczyński „Kunda” zostali skazani przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie na karę śmierci i zamordowani 29 marca 1950 r.

St. sierż. Wiktor Stryjewski „Cacko”, ur. 1 IX 1916 r., żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich dowódca oddziału partyzanckiego ROAK działającego na terenie Mazowsza. Od 1947 r. dowódca oddziału PAS NZW. Jeden z najbardziej bezkompromisowych partyzantów walczących z komunistami na Mazowszu. Skazany na trzydziestoosmiokrotną karę śmierci i zamordowany 18 stycznia 1951 r.

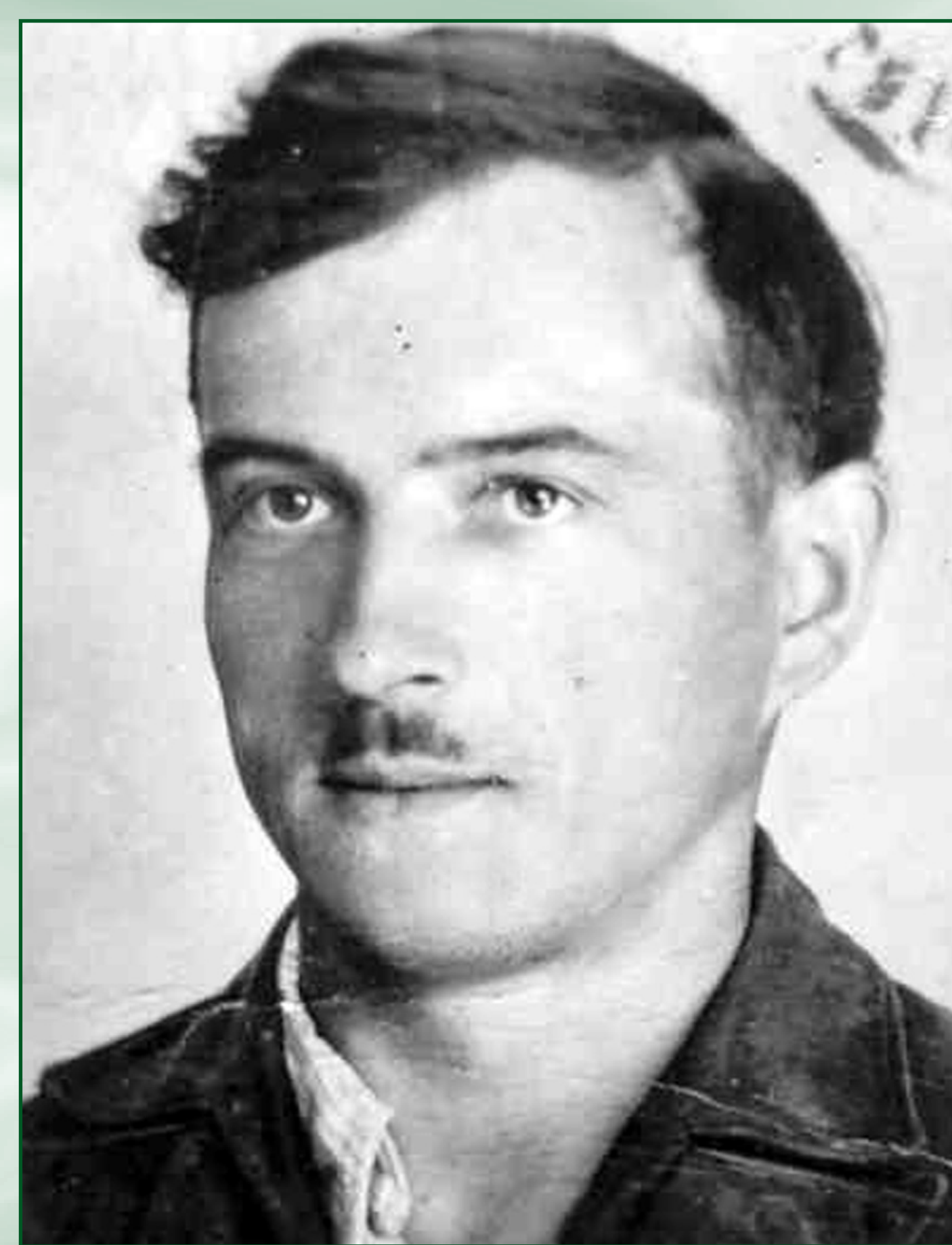

Zwłoki partyzantów z oddziału Jana Malinowskiego „Stryja” poległych 12 lutego 1949 r. pod Sinogórą, pow. Mława. Zdjęcie wykonane przez funkcjonariuszy UB.

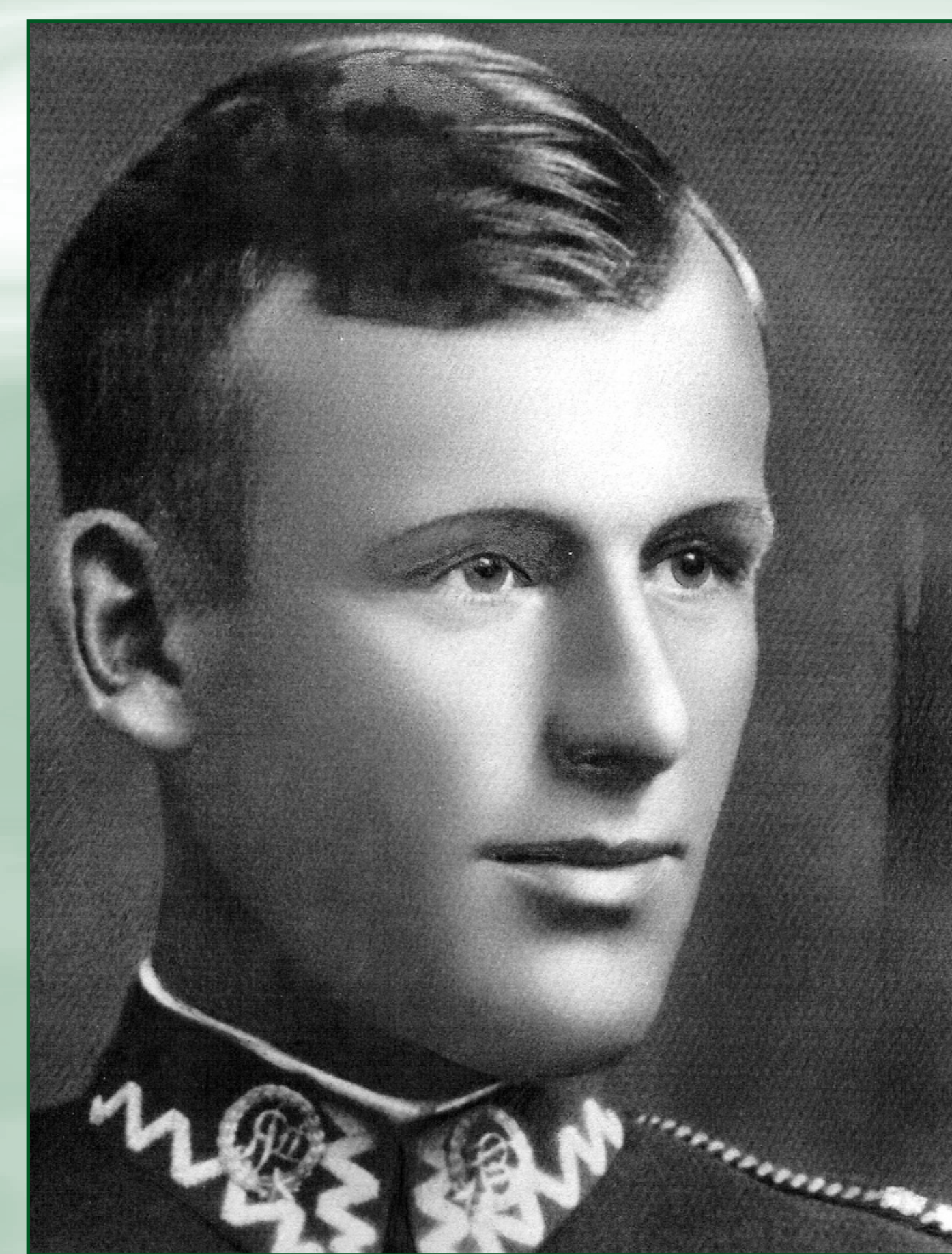
O ogromnym szczęściu mógł mówić sam Stanisław Derkus „Śmiały”. Wraz z członkami swojego patrolu: Kazimierzem Dyksińskim „Kruczkiem”, Stanisławem Żurawskim „Madejem” i Antonim Dobrzeńskim „Bogdanem” po kilku dniach pobytu w bunkrze, wieczorem 9 lutego 1949 r. udali się do krawca Krzyżanowskiego we wsi Dziwy gm. Lubowidz, który miał dokonać przeróbek w odzieży partyzantów, a następnie przeszli na kwaterę do Kolonii Bendzemin. Wracając do bunkra, usłyszeli odgłosy walki i wycofali się w bezpieczny teren. Niestety kilka miesięcy później wszyscy zginęli w walce lub zostali zamordowani w więzieniu.

Po rozbiciu patroli „Cacki” i „Śmiałego”, rozpoczęły się na terenie powiatów plockiego, płońskiego i sierpeckiego masowe aresztowania współpracowników podziemia. Jedną z osób zagrożonych represjami był pracownik urzędu Gminy w Starożrebach Edward Szałański „Tygrys”, prowadzący od ponad roku działalność wywiadowczą dla niepodległościowego podziemia. Zagrożony aresztowaniem, po nieudanej próbie ucieczki za granicę, w lipcu 1949 r., wspólnie z bratem Władysławem Szałańskim „Żbikiem”, zorganizował oddział NZW, w skład którego weszli: Julian Grabowski, Stanisław Babecki, Józef Kowalski, Stefan Kiciński, Antoni Glonek, Adam Kowalski, Henryk Rejowski. Dowodzona przez Edwarda Szałańskiego grupa została rozbita w połowie października 1951 r., a on sam został aresztowany 12 października 1951 r., podczas obławy przeprowadzonej przez wojska KBW. Ukrywał się wówczas w bunkrze znajdującym się pod stodołą Juliana Grabowskiego. Skazany w pokazowym procesie na karę śmierci, został zamordowany 22 grudnia 1951 r. w więzieniu w Płocku. Równie okrutny los spotkał najbliższego współpracownika i przyjaciela „Tygrysa”, Juliana Grabowskiego. Odbywający długoletni wyrok w plockim więzieniu, został zamordowany. Ukrywający się przed aresztowaniem Władysław Szałański „Żbik”, został aresztowany dopiero 23 kwietnia 1952 r.

Rozbicie oddziału Edwarda Szałańskiego „Tygrysa” zakończyło działalność podziemia zbrojnego na Mazowszu Zachodnim.

Por. Jerzy Wierzbicki „Dodek”, żołnierz AK, NOW, następnie NZW. Po wkroczeniu wojsk sowieckich od stycznia do lutego 1945 r. na rozkaz Stefana Bronarskiego „Liścia” funkcjonariusz PUBP w Sierpcu. Aresztowany 2 października 1948 r., skazany 3 lipca 1950 r. na karę śmierci i zamordowany 18 stycznia 1951 r. w Warszawie.

Por. Aleksander Fryczke „Orzeł”, ur. 15 lutego 1913 r., żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich żołnierz ROAK, następnie NZW. Pełnił funkcję szefa wywiadu na pow. Lipno. Aresztowany 30 maja 1947 r., skazany 24 lipca 1947 r. i zamordowany 18 sierpnia 1947 r. w Bydgoszczy.

OGŁOSZENIE

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Bydgoszczy w dniu 24 lipca 1947 r. skazani zostali na karę śmierci:

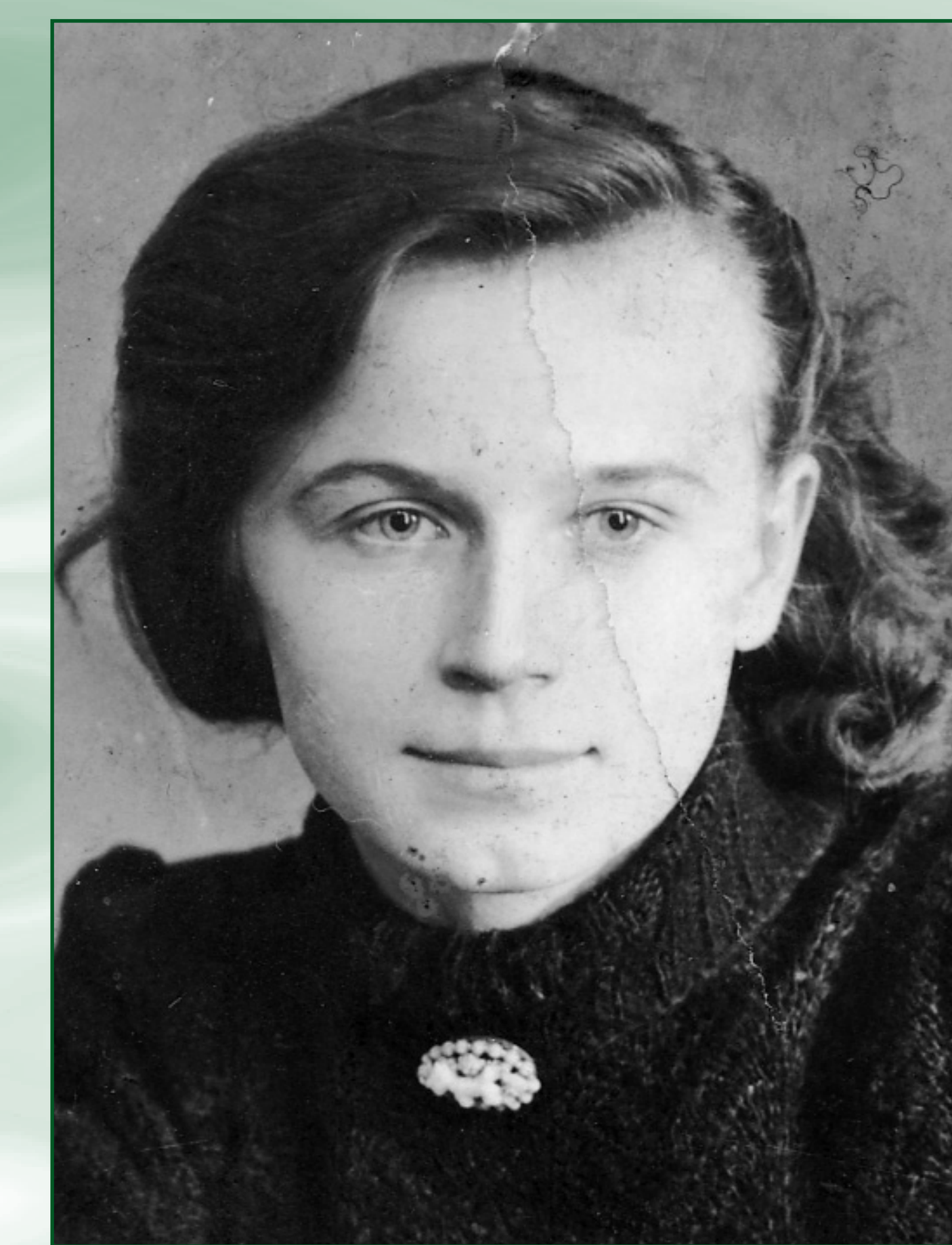
1. **Derkowski Tadeusz ps. »Cichy«**
s. Piotra i Stanisławy ur. 30. III. 1920 r. w Crachorowie pow. Sierpc, zam. ost. w Strupczewie pow. Płock, z zawodu kołodziej.
2. **Fryczke Aleksander ps. »Orzeł«**
s. Jana i Józefy ur. 15. II. 1913 r. w Dobrzyńcu n. Wisłą, z zawodu nauczyciel, zam. ost. w Skaszewie gm. Chalin pow. Lipno.
3. **Dzięgielewski Franciszek ps. »Wojtek«**
s. Władysława i Bolesławy ur. 9. I. 1918 r. w Strupczewie pow. Płock, z zawodu rolnik, zam. ost. w Strupczewie pow. Płock.

Za to, że:

- 1) Od sierpnia 1946 r. do maja 1947 r. należeli do nielegalnej organizacji N.S.Z. na terenie powiatów: lipnowskiego, sierpeckiego i plockiego gromadząc i przechowując broń palną i amunicję;
- 2) dokonali w dniu 16. XI. 1946 r. gwałtownego zamachu na komendanta O.R.M.O. w Dobrzyńcu n. Wisłą Raskiewiczą Janę, którego wrzucili do Wisły i w wodzie zastrzelili, oraz na członków P.P.R. Bajerskiego Stanisława i Kusińskiego Jana, których pobili dotknięciem pistoletem i kablem za przynależność do organizacji demokratycznej;
- 3) dopuścili się w dniu 19. 2. 1947 r. w Dobrzyńcu n. Wisłą aktu sabotażu przez zniszczenie Centrali telefonicznej w Urzędzie Pocztowym;
- 4) oraz dokonali całego szeregu napadów rabunkowych z bronią w ręku, a w szczególności: W dniu 19 listopada 1946 r. zrabowali w Makowie pow. Lipno na szkodę Spółdzielni 8 tysięcy złotych, dwa worki cukru, trzy skrzynki wędlin i t.p., tego samego dnia w Dobrzyńcu n. Wisłą w Spółdzielni „Dobrzyńska” – około 10 tysięcy złotych i w połowie lutego 1947 r. w wsi Głuchowo i Gozdowo, pow. Sierpc tamt. gospodarzem zrabowali dwa ubrania, palto, koźców, bieliznę oraz 10 tys. zł.

Wobec tego, że Ob. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej z prawa łaski względem skazanych nie skorzystał, wyrok powyższy został w dniu 18. 8. 1947 r. wykonany.

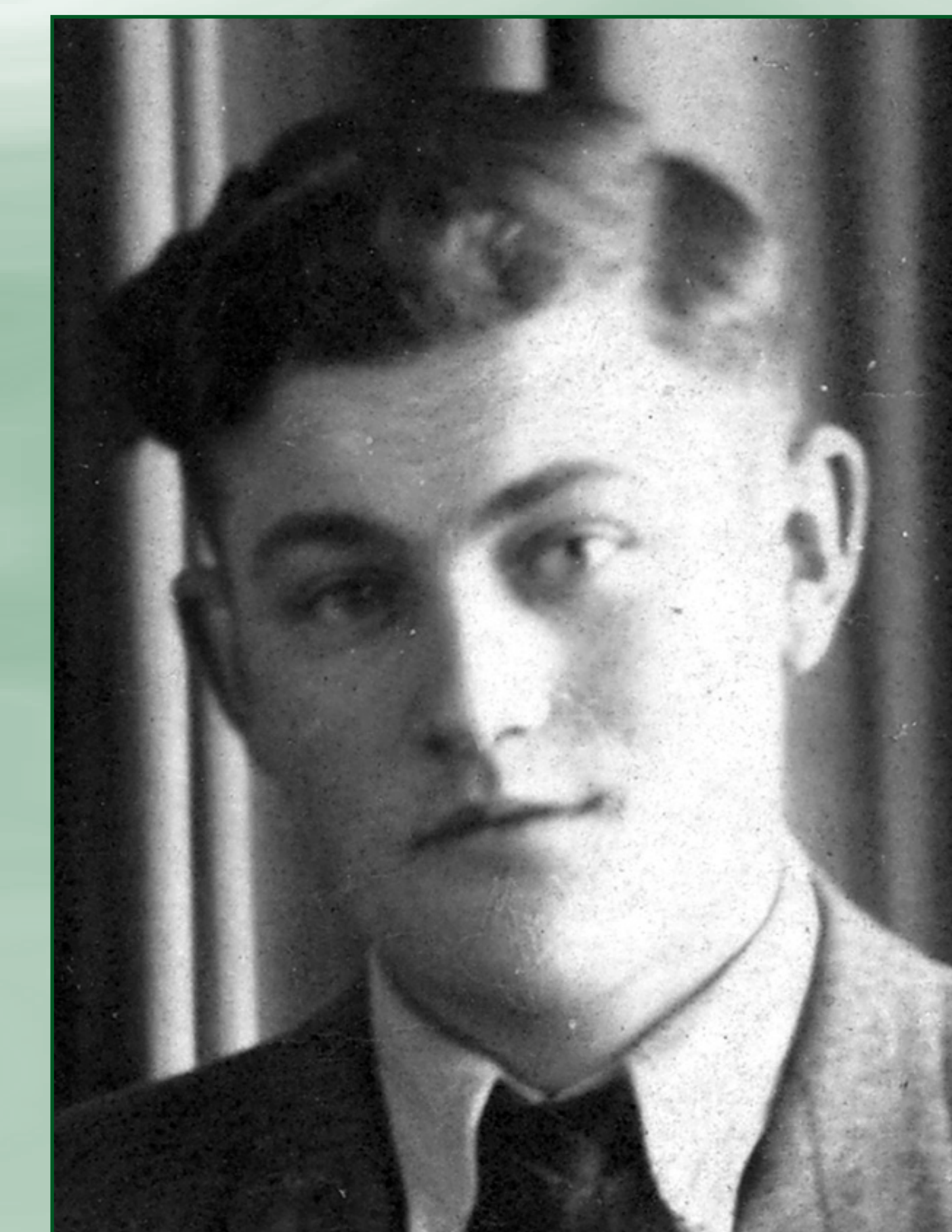
Bydgoszcz, dnia 19. VII. 1947 r.
Wojskowy Prokurator Rejonowy
w Bydgoszczy

Elżbieta Kozanecka „Basia”, łączniczka AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich w NZW. W grudniu 1948 r. dołączyła do oddziału Wiktora Stryjewskiego „Cacki”. Poległa w walce z grupą operacyjną KBW i UB 8 lutego 1949 r. we wsi Galki k. Płocka.

Patrol bojowy 23. Okręgu NZW dowodzony przez Tadeusza Kosobudzkiego „Czarnego”. Stoją od lewej: Jan Malinowski „Stryj”, Karol Rakoczy „Bysrty”, Tadeusz Kosobudzki „Czarny”, Władysław Piotrkowski „Jerzy”; leżą: Seweryn Oryl „Kanciasty”, Wiesław Pużycki „Tyczka”, Wacław Michalski „Kozak”.

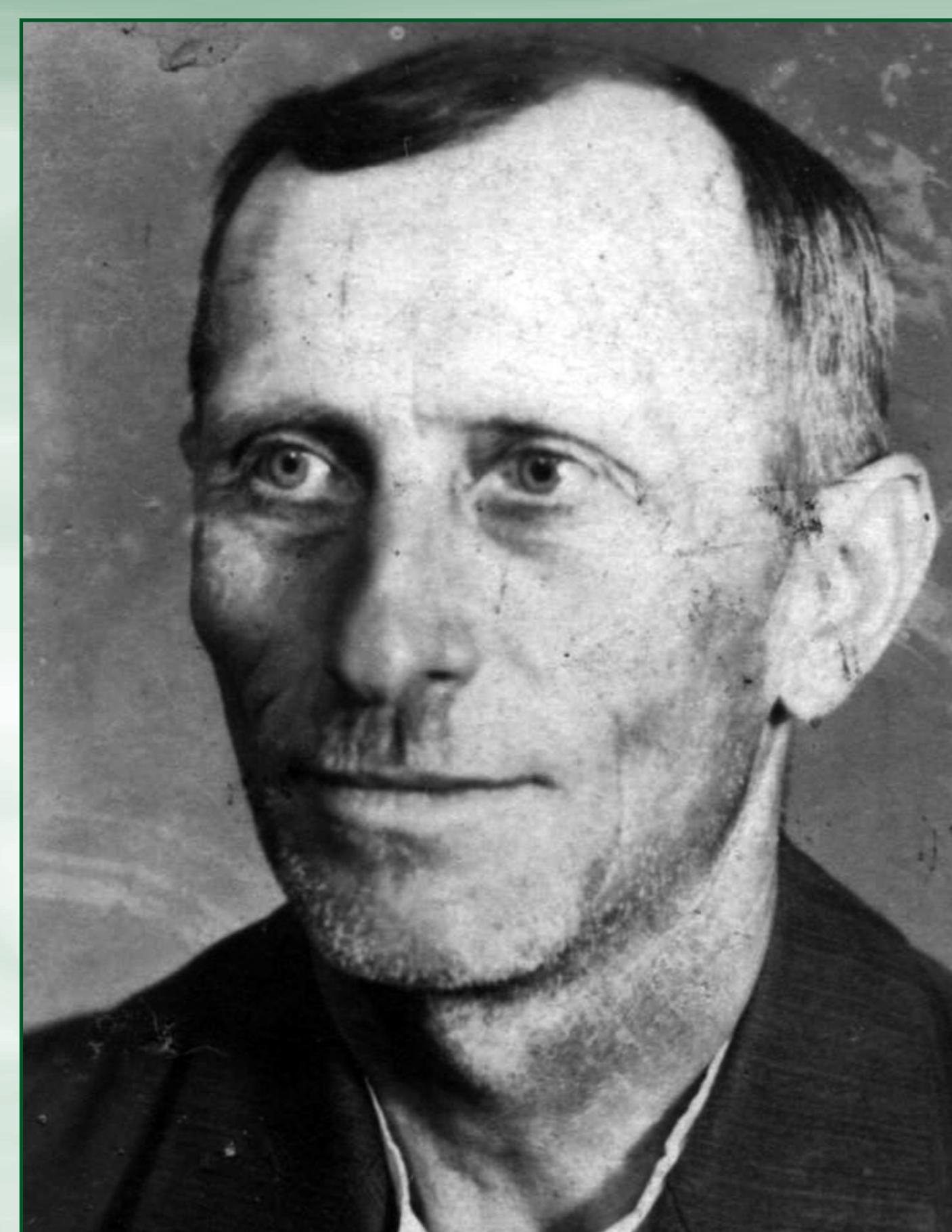
Tadeusz Denst „Alojzy”, żołnierz oddziału Jana Malinowskiego „Stryja”. Poległ w walce z grupą operacyjną UB i KBW 11 lutego 1949 r. nieopodal wsi Sinogóra gm. Lubowidz pow. Mława.

Tadeusz Przybylski „Biały”, żołnierz AK. Po wkroczeniu wojsk sowieckich żołnierz ROAK, a od wiosny 1946 r. NZW. Aresztowany 18 sierpnia 1948 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 1 grudnia 1951 r. w Warszawie.

Edward Szałański „Tygrys”.

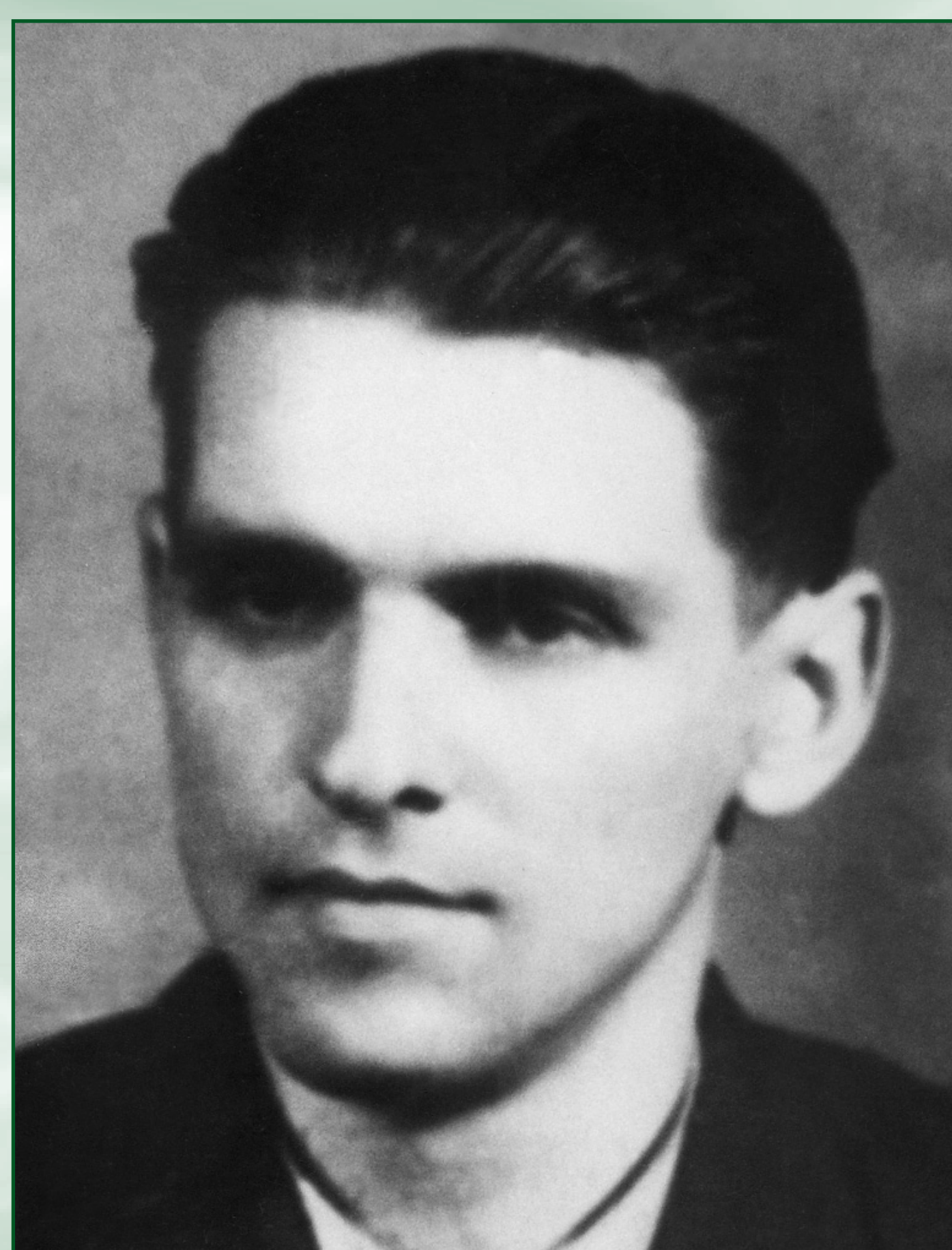
Julian Grabowski.

16 Okręg NZW i oddział „Puszczyka”

W 1945 r. na terenie Północnego Mazowsza utworzony został na bazie struktur NOW, NSZ oraz lokalnych struktur poakowskich Okręg Warszawski NZW oznaczony kryptonimem „Mazowsze”, „Orzeł”. Składał się on z siedmiu komend powiatowych, które obejmowały swoim zasięgiem obszar powiatów: przasnyskiego, ciechanowskiego, ostrołęckiego, makowskiego oraz części łomżyńskiego i szczytnieńskiego. Do amnestii lutowej 1947 r. Okręg skupiał w swoich szeregach kilka tysięcy konspiratorów, w następnych latach zaś prawdopodobnie nie więcej niż około tysiąca. Komendantem Okręgu przez pierwsze dwa lata pozostawał kpt. Zbigniew Kulesza „Młot II”, później zaś – do czerwca 1948 r. por. Jan Kozłowski „Las”, „Vis”, w końcowym zaś okresie – do lata 1949 r. – chor. Witold Borucki „Babinicz”, „Dąb”. Okręgowi podlegały liczące w różnych latach, w sumie od 200 do 50 żołnierzy patrole Pogotowia Akcji Specjalnej dowodzone przez: Mieczysława Dziemiszkiwicza „Roją”, Witolda Boruckiego „Dęba”, Henryka Skoniecznego „Romana”, Henryka Pyska „Dęba II”, Edwarda Dobrzyńskiego „Orzyca”, Eugeniusza Lipińskiego „Mrówki”, Władysława Grudzińskiego „Pilota”, Stanisława Suchotniaka „Szarego” i Wacława Mówińskiego „Szczygła”. Prowadziły one stałą walkę z komunistycznym reżimem, likwidując szczególnie szkodliwych dla miejscowego społeczeństwa funkcjonariuszy UB i MO oraz stanowiących podstawowe zagrożenie dla działalności niepodległościowej agentów resortu bezpieczeństwa.

Pomimo decyzji o ujawnieniu się – w ramach amnestii 1947 r. – pierwszego Komendanta Okręgu kpt. Z. Kuleszy, większość jego podkomendnych nie zdecydowała się na podobny krok, podejmując decyzję o pozostaniu w konspiracji. Jako spójna struktura Okręg „Orzeł” przetrwał do czerwca 1948 r. Dnia 25 tego miesiąca UB udało się zlokalizować bunkry grupy sztabowej Okręgu Warszawskiego NZW kryptonim „Mazowsze” dowodzonej przez por. Józefa Kozłowskiego „Lasa”. W akcji przeciwko 15-osobowemu oddziałowi osłonowemu wzięło udział ponad 50 plutonów 1. i 2. Brygady KBW – tj. około 1500 żołnierzy. W trakcie trwającej kilka godzin walce polegli: „Tur”, „Bohun”, „Das”(?) i „Wiatr”. Aresztowani zostali: Komendant Okręgu por. J. Kozłowski „Las”, jego zastępca st. sierż. Piotr Macuk „Sęp”, szef sztabu sierż. Bolesław Szyszko „Klon” oraz szef pionu propagandy ppor. Czesław Kania „Witold”, sekretarz KO Henryk Tkaczyk „Sęk”, stanowiący osłonę KO „Buber”, „Ster”, „Sokół”, „Lew” oraz żony „Lasa” i „Klona”.

Dalszą działalność w ramach Okręgu o kryptonimie „Tęcza” starał się kontynuować W. Borucki „Babinicz”. Rok później (19 sierpnia 1949 r.) poległ w walce z grupą operacyjną KBW, UB pod wsią Amelino w powiecie Maków Mazowiecki. Dnia 2 marca 1949 r. w rejonie miejscowości Gostkowo w powiecie przasnyskim zlikwidowany został przez grupę operacyjną KBW (ok. 1000 żołnierzy) ośmioosobowy patrol Edwarda Dobrzyńskiego „Orzyca”. O zaciętości i determinacji broniących się partyzantów świadczy fakt i czterech spośród nich wolało śmierć w płomieniach niż poddanie się resortowi bezpieczeństwa.

Kpt. Zbigniew Kulesza „Młot II”, w konspiracji w NSZ na Białostocczyźnie, w 1945 r. w Komendzie Okręgu. Od sierpnia 1945 r. Komendant Okręgu Warszawskiego NZW. Aresztowany w listopadzie 1947 r., skazany na karę dożywotniego więzienia, zwolniony w 1956 r.

Pchor. Witold Borudzki „Dąb”, „Babinicz”, ur. 3 listopada 1924 r., od wiosny 1946 r. żołnierz NZW. Po rozbiciu Komendy 16. Okręgu (Warszawskiego) w czerwcu 1946 r. p.o. Komendanta Okręgu. Poległ 19 sierpnia 1949 r. w walce z UB k. Amelina.

1944 r., baza oddziału partyzanckiego ppor. Kazimierza Stefanowskiego „Asa” z Obwodu AK Ostrołęka. Pierwszy z prawej stoi sierż./chor./por. Józef Kozłowski „Las”, późniejszy Komendant 16. Okręgu (Warszawskiego) NZW.

Plut. Eugeniusz Lipiński „Mrówka” (z prawej), szef PAS, następnie Komendant Komendy Powiatowej NZW Maków Mazowiecki. Poległ wraz z całym patrolom w walce z grupą operacyjną KBW i UB w 1949 r.

Żołnierze patrolu NZW plut. Eugeniusza Lipińskiego „Mrówki” polegli w walce z KBW i UB. Od lewej: Stanisław Radomski „Kula”, Stanisław Garliński „Cichy”, Eugeniusz Lipiński „Mrówka”, Alfred Gadomski „Kajdan”, Eugeniusz Kuligowski „Rys”.

Ostatnie, ocalałe struktury NZW z powiatów: Ciechanów, Pułtusk, Maków Mazowiecki, Przasnysz skupił pod swoim dowództwem Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”. Jeszcze w 1948–1949 r. podlegało mu kilka samodzielnych patroli bojowych dowodzonych m.in. przez: Ildefonsa Żbikowskiego „Tygrysa”, Władysława Grudzińskiego „Pilota”, czy Stanisława Kakowskiego „Kazimierczaka”, liczących w sumie około 40 partyzantów. Pierwsze straty poniosły one już w ramach operacji „P” w 1948 r. Dnia 12 lipca w walce z UB polegli NN „Orzeł” i NN „Lew”, w sierpniu oraz listopadzie tego roku doszło do kolejnych walk. W ich wyniku, otoczeni przez wojsko zginęli śmiercią samobójczą: NN „Kmicic” oraz Józef Maruszewski „Sęp”. Determinacja w walce z komunistycznym reżimem, jaka towarzyszyła członkom patroli „Roja” widoczna była także i w następnych potyczkach. Dnia 25 lutego 1950 r., na skutek donosu, otoczony został przez UB i KBW patrol „Tygrysa”. W nierównej walce zginęli: Ildefons Żbikowski „Tygrys”, Józef Niski „Brzoza”, Henryk Niedziałkowski „Huragan” oraz Władysław Bukowski „Zapora”. Cztery miesiące dłużej przetrwał w terenie kolejny pododdział podległy „Rojowi” dowodzony przez Władysława Grudzińskiego „Pilota”. Otoczony 23 czerwca 1950 r. przez obławę w miejscowości Popowo Borowe w powiecie pułtuskim poległ on wraz z trzema swoimi podkomendnymi: Czesławem Wilskim „Brzozą”, Hieronimem Żbikowskim „Gwiazdą” oraz Kazimierzem Chrzanowskim „Wilkiem” (w akcji tej, obok 500 żołnierzy wyposażonych w 25 samochodów i 9 psów tropiących użyto także kilku samolotów). Samego „Roja” UB udało się zlokalizować i osaczyć dopiero 14 kwietnia 1951 r. na kolonii Szyszki w powiecie przasnyskim. W trakcie akcji, w której wzięło udział 266 żołnierzy dwuosobowy patrol M. Dziemieszkiewicza został całkowicie „wys-trzelany”. Najdłużej w terenie utrzymał się trzyosobowy pododdział Stanisława Kakowskiego „Kazimierczaka”. Został rozbity już po śmierci „Roja” 14 października 1951 r. we wsi Kadzielnia w powiecie przasnyskim.

Nie był to jednak koniec walki. Blisko rok dłużej przetrwał patrol Komendanta Powiatu NZW Kolno Hieronima Rogińskiego „Roga” (został zlikwidowany przez UB i KBW 17 kwietnia 1952 r.). Ocaleni z obławy członkowie jego grupy w dalszym ciągu prowadzili działalność w kilkusobowych zespołach. Dnia 11 listopada 1953 r. w miejscowości Dudy Puszczańskie resortowi bezpieczeństwa udało się osaczyć patrol Stanisława Grajko „Mazura”, ponad półtora roku później (15 sierpnia 1955 r.) zniszczyć zaś ostatnią już grupę zbrojną wywodzącą się z 16. Okręgu NZW (poległ wówczas Jan Rogiński).

Ostatnim oddziałem niepodległościowego podziemia zlikwidowanym przez resort bezpieczeństwa na Mazowszu Północnym była grupa por. Wacława Grabowskiego „Puszczyka”. Od jesieni 1951 r. oddział nie prowadził żadnych działań dywersyjnych, będąc typową „grupą przetrwania”. 5 lipca 1953 r. grupa operacyjna KBW (1300 żołnierzy) w miejscowości Niedziałki otoczyła oddział „Puszczyka”. W wyniku półtoragodzinnej walki poległ por. Wacław Grabowski „Puszczyk” oraz jego żołnierze: Henryk Barwiński „August”, Feliks Gutowski „Gutek”, Lucjan Krępski „Jastrząb”, Piotr Suwiński „Stanisław”, Antoni Tomczak „Malutki”, Kazimierz Żmijewski „Jan”.

Grupa żołnierzy NZW z oddziałów sierż. Mieczysława Dziemieszkiewicza „Roj”. Pierwszy z lewej: dowódca jednego z patroli dywersyjnych Ildefons Żbikowski „Tygrys”, trzeci, sierż. Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”.

Sierż. Mieczysław Dziemieszkiewicz „Rój”, ur. 28 stycznia 1925 r., żołnierz PAS Okręgu Północne Mazowsze NZW, od 1947 r. jego dowódca. Poległ 14 kwietnia 1951 r. w walce z grupą operacyjną KBW w okolicach wsi Szyszki.

Na zdjęciu od lewej: Henryk Barwiński „August”, Kazimierz Żmijewski „Jan”, Lucjan Krępski „Jastrząb”, Feliks Gutowski „Gutek”, Piotr Suwiński „Stanisław”, por. Wacław Grabowski „Puszczyk”, Antoni Tomczak „Malutki”. Fotografia wykonana przez funkcjonariuszy UB.

Stanisław Grajek „Mazur”, żołnierz patrolu PAS NZW. Poległ 11 listopada 1953 r. wraz z Władysławem Sadowskim „Twardym” i Aleksandrem Góralczykiem „Toporem” we wsi Dudy Puszczańskie pow. Kolno.

Konspiracyjne Wojsko Polskie

Wśród licznych organizacji, utworzonych po rozwiązaniu AK, wyróżniało się Konspiracyjne Wojsko Polskie założone w czerwcu 1945 r. Jego struktury działały w centralnej i zachodniej Polsce (kieleckie, łódzkie, śląskie i poznańskie). Twórcą, przywódcą i głównym ideologiem KWP był kpt. Stanisław Sojczyński „Warszyc”. KWP w latach 1945–1946 liczyła ok. 3500 żołnierzy.

W ramach organizacji wydzielono w sierpniu 1945 r. pion walki bieżącej pod nazwą: Służba Samoobrony i Ochrony Społeczeństwa (SOS), zaś do walk z grupami operacyjnymi UB i MO organizowano doraźnie większe oddziały. Działania zbrojne prowadziły też oddziały specjalne, zwane Oddziałami Partyzanckimi SOS.

Do zadań pionu zbrojnego KWP należały: samoobrona, ochrona społeczeństwa przed grabieżą i gwałtami armii sowieckiej i jej kolaborantów, zwalczanie najbardziej szkodliwych elementów w administracji, bezpieczeństwo i wojsku oraz likwidacja bandytyzmu. Ponadto ciążył na nim obowiązek przeprowadzania akcji rekwizycyjnych, które miały dostarczać środków finansowych na potrzeby organizacji. Do walki z bezprawiem powołano aparat sądowniczy, do którego zadań należało sporządzanie formalnych aktów oskarżenia przeciwko jednostkom najbardziej szkodliwym dla polskiego społeczeństwa.

Rozkazem z 28 marca 1946 r. kpt. „Warszyc” nakazał rozbijanie więzień i Urzędów Bezpieczeństwa, organizowanie zasadzek na grupy pacyfikacyjne UB i KBW, a także rozpędzanie wieców PPR-u oraz likwidację funkcjonariuszy UB bez wyroku.

W nocy z 19 na 20 kwietnia 1946 r. oddziały KWP pod dowództwem por. Jana Rogółki „Grotka” opanowały Radomsko. Efektem tej akcji było rozbicie więzienia i uwolnienie 57 aresztowanych. Grupa pościgowa KBW zaatakowała wycofujący się oddział por. Henryka Glapińskiego „Klinga” i mimo ogromnej przewagi została rozbita w walce i zmuszona do kapitulacji. Następnego dnia ten sam oddział KWP pokonał w Żytnie kompanię KBW (część żołnierzy tej formacji przeszła na stronę niepodległościowców).

W czerwcu 1946 r. sztab KWP został rozbity. Sam „Warszyc” został aresztowany. Odbudowy organizacji podjął się ocalały z fali aresztowań por. Jerzy Jasiński „Janusz”. Druga Komenda KWP nie zdołała już odtworzyć organizacji o takim jak poprzednio zasięgu. Nocą z 31 grudnia 1946 r. na 1 stycznia 1947 r. część sztabu KWP została aresztowana. Zastępca „Janusza”, por. Wiesław Janusiak „Prawdź”, który wówczas przebywał poza Częstochową, ujawnił się w marcu 1947 r. Wraz z nim wyszło z podziemia kilkuset żołnierzy KWP. Inni pozostali jednak w konspiracji i w dalszym ciągu toczyli walkę z komunizmem. Na ich czele stanął sierż. Jan Małolepszy „Murat”, któremu podlegało jeszcze kilka grup zbrojnych w terenie. Został aresztowany 9 listopada 1948 r. i skazany na karę śmierci, zamordowany w więzieniu w Łodzi.

Nie był to jeszcze kres istnienia organizacji – poszczególne oddziały i grupy zbrojne dotrwały do 1954 roku.

Kpt. Stanisław Sojczyński „Warszyc”, ur. 10 marca 1910 r. W konspiracji od października 1939 r. Od 1942 r. zastępca Komendanta Obwodu i szef Kedywu w Obwodzie Radomsko AK. Od czerwca 1945 r. dowódca KWP. Aresztowany 27 czerwca 1946 r. Sądzony w procesie dowództwa KWP w Łodzi w grudniu 1946 r. Skazany na karę śmierci i zamordowany 19 lutego 1947 r. w Łodzi. Tego dnia zamordowano jeszcze pięciu żołnierzy KWP: por. Ksawerego Błasika „Alberta”, pchor. Stanisława Żelanowskiego „Wiktora”, por. Henryka Glapińskiego „Klinge”, sierż. Mariana Knopa „Własowa” i Alberta Ciesielskiego „Montwiłła”.

Żołnierze III Komendy KWP. Oddział Kazimierza Skalskiego „Zapory”. Stoją od lewej: Edward Paś „Zbyszek”; Władysław Gwiazda „Dąbek”; Stefan Trzeciak „Szpieg”; Stefan Wydrzyński „Zygmunt”, aresztowany 19 lutego 1955 r., skazany na karę śmierci i zamordowany 26 sierpnia 1955 r. w Łodzi; Władysław Trzcina „Czesiek”. Siedzą od lewej: Jan Chowański „Tadek”, dowódca oddziału w okresie marzec–kwiecień 1950 r., aresztowany, zamordowany w więzieniu w Poznaniu; Kazimierz Skalski „Zapora”, poległ w walce z grupą operacyjną UB w 1948 r.; Antoni Chowański „Kuba”, po śmierci „Zapory” dowódca oddziału, zginął w walce z UB 15 marca 1950 r. we wsi Kurek; Antoni Stanioch „Antoni”. Leżą od lewej: Zdzisław Balcerzak „Wiktor”, Kazimierz Jadrzyk „Śmiały”.

Rok 1947. Żołnierze III Komendy KWP z oddziału Andrzeja Jaworskiego „Marianka”. Na pierwszym planie: Tadeusz Kuzia „Igła”, zastępca dowódcy, otoczony przez grupę operacyjną UB (razem z Andrzejem Jaworskim „Mariankiem”) w sierpniu 1949 r., popełnił samobójstwo.

Sierż. Jan Małolepszy „Murat”, ur. 27 grudnia 1906 r., dowódca III Komendy KWP. Aresztowany 9 listopada 1948 r., po brutalnym śledztwie 4 marca 1949 r. skazany na karę śmierci i przed wykonaniem wyroku zamordowany w celi 14 marca 1949 r.

Zrzeszenie Wolność i Niezawisłość

Zaistnienie konspiracji antykomunistycznej w latach 1944–1956 w szczególny sposób podkreślało kondycję psychiczną społeczeństwa. Było aktem desperackiego protestu przeciwko narzuconym przez sowiecką machinę wojenną rządów zdrajców spod znaku agenturalnej Polskiej Partii Robotniczej.

2 września 1945 r. powołano w Warszawie Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”. Organizacja nie miała charakteru rządowego, choć przysyłała do Londynu raporty i utrzymywała z Rządem RP kontakty kurierskie i korespondencyjne. Nie miała też charakteru wojskowego, lecz cywilny i obywatelski. Kierownictwo WiN zabiegało o tajną demobilizację oddziałów partyzanckich i przestawienie działań na tory propagandy niepodległościowej.

Powołanie WiN jako organizacji cywilnej i ściśle konspiracyjnej nie w pełni powiodło się. Kierownictwo WiN, świadome braku perspektyw politycznych czynnej partyzantki, nie mogło uchylać się od objęcia patronatem tkwiących w lesie oddziałów poakowskich. Szczególnie liczne oddziały WiN operowały w województwach białostockim, lubelskim, kieleckim, wschodnich powiatach warszawskiego, w niektórych powiatach zmuszając nawet PPR do okresowego zejścia do konspiracji. Spośród poakowskich oddziałów uznających zwierzchnictwo WiN do największych należały zgrupowania: mjr. Mariana Bernaciaka „Orlika” († 23 czerwca 1946 r.), mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory” († 7 marca 1949 r.), kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka” († 21 maja 1949 r.), Jana Leonowicza „Burty” († 9 lutego 1951 r.), Edwarda Taraszkiewicza „Żelaznego” († 6 października 1951 r.) na Lubelszczyźnie i Zamojaszczyźnie, Leona Suszyńskiego „P-8” († 10 marca 1951 r.), mjr. Jana Tabortowskiego „Bruzdy” († 23 sierpnia 1954 r.) w Białostockiem, mjr. Franciszka Jaskulskiego „Zagończyka” († 19 lutego 1947 r.) czy też Jana Totha „Mewy” († 24 czerwca 1949 r.) na Rzeszowszczyźnie.

Po amnestii 1947 r. kierownictwo WiN stopniowo traciło kontakty z pozostającymi jeszcze w lasach małymi oddziałami partyzanckimi i nie starało się ich odnawiać, obawiając się penetracji ze strony prowokacyjnej partyzantki organizowanej przez UB. Los wszystkich tych oddziałów był bez wyjątku tragiczny. Ich żołnierze utrzymywali się w lasach (zwłaszcza w Białostockiem, Lubelskiem, na Podlasiu, w niektórych rejonach Mazowsza) niekiedy nawet do połowy lat 50., ustawicznie tropieni, nękani zdradami najbliższych towarzyszy, szantażowani losem rodzin i zdradzani przez krewnych, walczący już tylko o przeżycie. W latach 1948–1952 niektóre z tych oddziałów stały się obiektem prowokacyjnych działań MBP. Na końcu drogi była zawsze ostatnia samotna walka, śmierć lub piekło przesłuchań i diabelska alternatywa: egzekucja lub kupienie życia za cenę zdrady.

Partyzanci z winowskim rodowodem tropieni byli jeszcze w końcu lat pięćdziesiątych: 21 stycznia 1956 r. ujęto Stefana Kobosa „Wrzosa”, do 1947 r. komendanta Obwodu Tomaszowskiego WiN; w marcu 1957 r. zginął Stanisław Marchewka „Ryba” (podkomendny i przyjaciel „Bruzdy”), wreszcie 21 października 1963 r. poległ w walce Józef Franczak „Lalek”, niegdyś partyzant z oddziałów „Uskoka”.

Ostatni dowódca podziemia antykomunistycznego na Lubelszczyźnie. Od lewej: Stanisław Kuchcewicz „Wiktor”, poległ 11 lutego 1953 r., i kpt. Zdzisław Broński „Uskok”, 21 maja 1949 r. otoczony przez UB rozerwał się granatem.

Prawdopodobnie 1948 r. Stoją od lewej: Walenty Waśkowicz „Strzala”, dowódca patrolu w oddziale kpt. Zdzisława Brońskiego „Uskoka”, poległ 1 kwietnia 1949 r. w walce z grupą operacyjną UB; Stanisław Kuchcewicz „Wiktor”, żołnierz NSZ ze zgrupowania mjr. Mieczysława Pazderskiego „Szarego”, następnie w oddziale NSZ sierż. Eugeniusza Walewskiego „Zemsty”, później w oddziale NZW Stefana Brzuska „Boruty”. W drugiej połowie 1947 r. podporządkował się kpt. Zdzisławowi Brońskiemu „Uskokowi”, dowódca jednego z patroli. 11 lutego 1953 r. zastrzelony przez funkcjonariusza MO; Józef Franczak „Lalek”, Julian Kowalczyk „Cichy”, poległ w walce z UB w 1951 r.

Październik 1951 r. Dziedziniec PUBP we Włodawie. Leżą zabici: Kazimierz Torbicz „Kazik” i Edward Taraszkiewicz „Żelazny”. Siedzi (w ubraniu poszarpanym przez psy) Stanisław Marciniak „Niewinny”, przed amnestią w 1947 r. żołnierz w oddziale Józefa Struga „Orдона”. Skazany na karę śmierci i zamordowany 29 stycznia 1953 r. na Zamku w Lublinie. Zdjęcie zrobione przez funkcjonariuszy UB.

Józef Franczak „Lalek”, ur. 25 maja 1918 r., żołnierz AK-WiN. 16 czerwca 1946 r. aresztowany wraz z grupą żołnierzy WiN. W czasie konwojowania do Lublina aresztowani obezwładnili funkcjonariuszy UB, a następnie pięciu z nich zlikwidowali. Najdłużej walczącej partyzant II Rzeczypospolitej. Otoczony 21 października 1963 r. przez grupę operacyjną SB i ZOMO w Majdanie, ranny w czasie walki, nie chcąc dostać się w ręce komunistycznego aparatu bezpieczeństwa, popełnił samobójstwo. Zdjęcie pośmiertne wykonane przez funkcjonariuszy SB.

5 Brygada Wileńska

5 Wileńska Brygada AK (zwana „Brygadą śmierci”) dowodzona przez majora Zygmunta Szendzielarza „Łupaszkę” była jednym z najbitniejszych oddziałów partyzanckich Wileńskiego Okręgu AK. Po operacji Ostra Brama, w lipcu 1944 r., część żołnierzy 5. Brygady zdołała przedostać się za linię Curzona, na teren tzw. Polski lubelskiej, gdzie pod rozkazami mjr. „Łupaszki” kontynuowała działalność niepodległościową. Brygada wykonała kilkadziesiąt udanych akcji bojowych przeciw siłom NKWD, UBP, KBW, MO i „ludowego” WP, m.in.: stoczyła zwycięską walkę z grupą operacyjną NKWD i KBW w rejonie Majdan-Topiło, zlikwidowała prokuraturę sowieckiej 5. armii pancernej w Brzezinach, rozbiła grupę operacyjną 2. pułku „kościuszkowskiego” WP pod Sikorami, rozbiła grupę operacyjną NKWD, UBP i „ludowego” WP w Miodusach Pokrzywnych. 7 września 1945 r. żołnierze mjr. „Łupaszki” zostali poinformowani o demobilizacji 5 Brygady (akcja „rozładowywania lasów”).

5 Brygada została odtworzona w kwietniu 1946 r. w Borach Tucholskich. Dzieliła się na trzy kadrowe szwadrony dowodzone przez: ppor. Zdzisława Badochę „Żelaznego” (a po jego śmierci przez ppor. Olgierda Christę „Leszka”), ppor. Henryka Wieliczkę „Lufę” i ppor. Leona Smoleńskiego „Zeusa”. Do tego dochodziły dwa patrole dyspozycyjne ppor. Feliksa Salmonowicza „Zagończyka” i sierż. Józefa Bandzo „Jastrzębia”. Operowała głównie na Pomorzu i na Mazurach. Tylko szwadron „Lufy” zapuszczał się w białostockie, a szwadron „Żelaznego” w szczecińskie. W „okresie pomorsko-mazurskim” przez oddziały 5. Brygady Wileńskiej przewinęło się łącznie blisko 90 żołnierzy. Rezultaty działalności skromnych sił jakimi w 1946 r. dysponował na Pomorzu mjr. „Łupaszka” były bardzo efektywne. Od grudnia 1945 r. do listopada 1946 r. wykonały one ok. 170 akcji bojowych (m.in. rozbiły 27 posterunków MO, 3 placówki UBP, 2 sowieckie placówki łączności, wykonały 25 akcji ekspropriacyjnych, stoczyły 14 walk i potyczek z grupami operacyjnymi sił bezpieczeństwa). Do najbardziej spektakularnych operacji należy zaliczyć: rozbicie 11 maja 1946 r. grupy operacyjnej KBW i UBP pod Bartlem Wielkim pow. Tuchola, rozbrojenie 19 maja 1946 r. 7 posterunków MO i 1 placówki UBP w pow. Starogard i Kościerzyna, rozbicie 21 maja 1946 r. placówki UBP i posterunków MO w Bobolicach i Piotrkówku pow. Koszalin oraz Przechylewie pow. Człuchów, rozbicie 25 maja 1946 r. grupy operacyjnej MO pod Podjazdami pow. Kartuzy, rozbicie 10 czerwca 1946 r. grupy operacyjnej UBP i MO pod Tulicami, zasadzkę 23 czerwca 1945 r. pod Czarnym Piecem pow. Ostróda, akcję 15 września 1946 r. na Śliwice pow. Tuchola, rozbrojenie 28 października 1946 r. posterunków MO w Rozogach i Lipowcu oraz rozbicie w tym samym dniu grupy operacyjnej MO i UBP na drodze Wielbark Jedwabno pow. Szczytno. W listopadzie 1946 r. szwadrony „Leszka” i „Zeusa” zostały zdemobilizowane i nie zebrały się już ponownie. Jedynie pozostałości szwadronu „Lufy” zostały w marcu 1947 r. włączone do 6. Brygady Wileńskiej na Podlasiu.

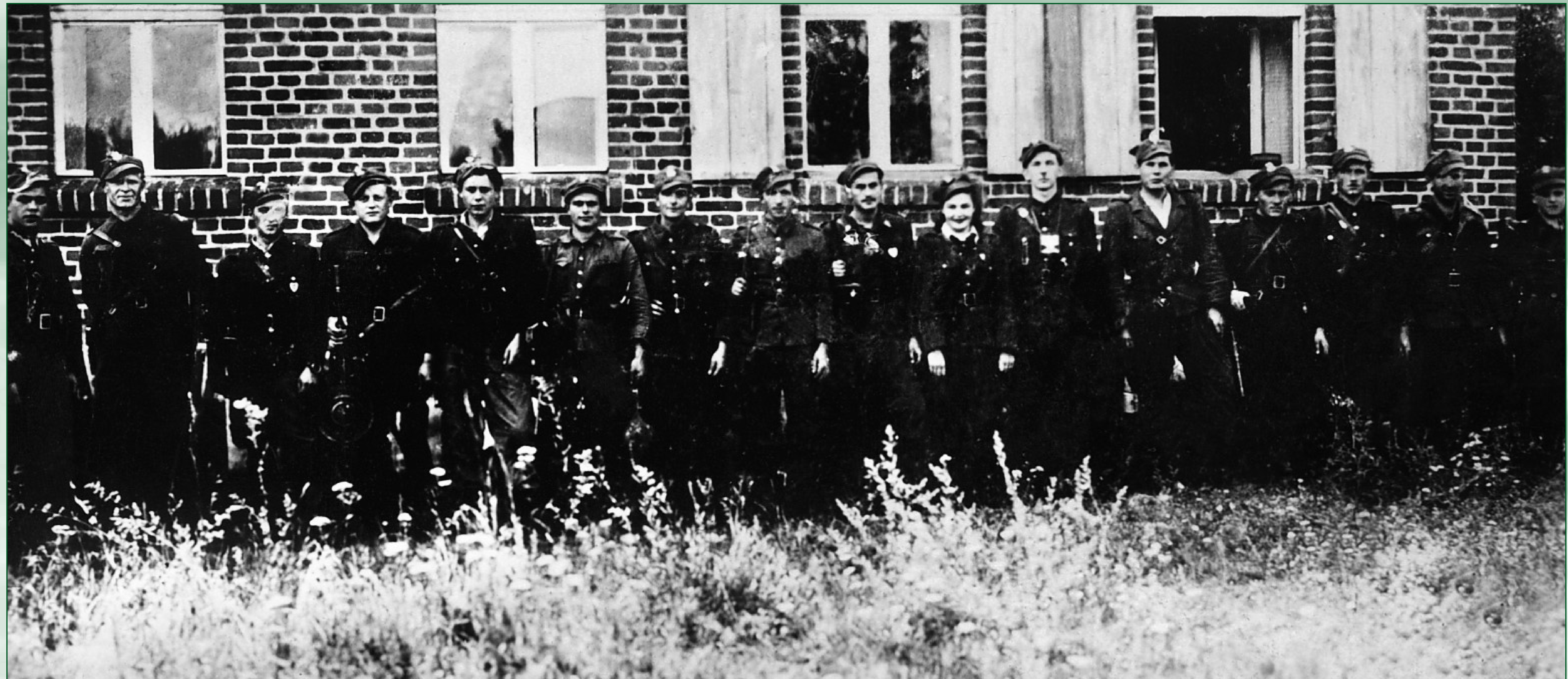

Mjr Zygmunt Szendzielarz „Łupaszka”, ur. 12 marca 1910 r. Organizator i dowódca 5. Brygady Wileńskiej AK, jeden z najsławiejszych partyzantów z czasów okupacji niemieckiej i okresu powojennego. Aresztowany 30 czerwca 1948 r., skazany na karę śmierci 2 listopada 1950 r. i zamordowany 8 lutego 1951 r. w więzieniu przy Rakowieckiej w Warszawie. Wraz z nim zginęli ppłk Antoni Olechnowicz „Pohorecki”, ppor. Lucjan Minkiewicz „Wiktor” i kpt. Henryk Borowski „Trzmiel”. Zginęła też większość kadry dowódczej 5. Brygady.

Oddział 5. Brygady Wileńskiej. W górnym rzędzie od lewej: por. Marian Pluciński „Mściśław”, plut. Mieczysław Abramowicz „Miecio”, plut. Zdzisław Badocha „Żelazny”; w drugim rzędzie: plut. Jerzy Lejkowski „Szpagat”, kpr. Zbigniew Fijałkowski „Pędzelek”, NN; w trzecim rzędzie leżą: Danuta Siedziakówna „Inka”, NN „Beduin” i NN „Radio”.

Bory Tucholskie, lato 1946 r. Żołnierze 3. szwadronu 5. Brygady Wileńskiej AK. Stoją od lewej: ppor. Leon Smoleński „Zeus” dowódca szwadronu, plut./sierż. NN „Morski” zastępca dowódcy, w środku Janina Wasiljojiówna „Jachna”, sanitariuszka, z jej prawej strony kpr. Władysław Heliński „Mały” – przed włączeniem do Brygady dowódca patrolu dywersyjnego działającego na terenie Borów Tucholskich.

Kresy Północno-Wschodnie

Polska działalność niepodległościowa na kresach północno-wschodnich II RP, anektowanych przez Związek Sowiecki, nie zakończyła się w lipcu 1944 r., po rozbrojeniu oddziałów AK pod Wilnem. Komendy Okręgów Wilno i Nowogródek oraz dowództwo Inspektoratu Grodzieńskiego funkcjonowały do lata 1945 r. kiedy to podjęto decyzję o ewakuacji aktywów AK za linię Curzona. W Okręgach Wilno i Nowogródek operacja ta trwała od kwietnia do listopada 1945 r.

W terenie pozostały oddziały partyzanckie zasilane przez ludzi chcących uniknąć poboru czy ukrywających się przed NKWD. Do połowy 1946 r. partyzantka prowadziła aktywną działalność. Likwidowano agentów NKWD i donosicieli, palono akta administracyjne, „przestrzegano” przed nadgorliwością urzędników. Od 1947 r. ograniczano się tylko do walki o przetrwanie. Los tych „ostatnich żołnierzy” był tragiczny.

W latach 1944–1949 na terenach polskich kresów północno-wschodnich walczyły oddziały: ppor. Czesława Zajączkowskiego „Ragnera”, por. Jana Borysewicza „Krysi”, kpr. Weremowicza „Kuny” (zabity w lutym 1945 r.), sierż. Bolesława Kolesznika „Smoka”, Stanisława Rytkowskiego „Wodnego” i Bronisława Mickiewicza „Niedźwiedzia”, Huleckiego „Wiatra”, Antoniego Dona „Jaskółki”, ppor. Jana Wasiewicza „Lwa”, ppor. Józefa Sylwanowicza „Listka”, pchor. Eryka Barcza „Eryka”, kpr. Bolesława Zabłockiego „Oczka”, Józefa Ussa „Śmigła”, ppor. Hieronima Piotrowskiego „Jura”, sierż. Czesława Rymaszewskiego „Nagana”, plut. Jana Kancelarczyka „Skiby”, sierż. Michała Modzelewskiego „Miszki”, plut. „Obiego”, Michała Durysa (poległ 13 lipca 1947 r.), Jana Bukatki (poległ 28 marca 1948 r.), Bolesława Jurgiela „Jelenia” (zginął w 1950 r.), Zenona Zabrodzkiego (zginął w końcu 1949 r.), ppor. Mieczysława Niedzińskiego „Mena” (poległ w maju 1948 r.), Bronisława Maciukiewicza „Bąka” (poległ w maju 1948 r.), Bronisława Chwieduka „Cietrzewia” (skazany na 25 lat łągru, z którego zwolniono go dopiero w 1972 r.).

Najsilniejszym zgrupowaniem dowodził ppor. Anatol Radziwonik „Olech”, któremu podlegało kilka oddziałów i grup partyzanckich: sierż. Pawła Klikiewicza „Ireny”, ppor. Witolda Maleńczyka „Cygana” (poległ w marcu 1949 r.), Waława Szwarobowicza „Kiepur”, NN „Petera”, Leona Łapota „Magika”. Ppor. „Olech” zginął 12 maja 1949 r. wraz z oddziałem przybocznym, okrążony przez NKWD w sile pułku pod Raczkowszczyzną.

W latach 1949–1953 na Nowogródczyźnie działały jeszcze małe polskie grupki partyzanckie, m.in.: oddział Alfonsa Kopacza „Wróbla” (do początku l. 50.), grupa „Kiepur” (do 1951 r.) oraz pojedynczy partyzanci walczący na własną rękę (określani w dokumentach rosyjskich jako *terroristy adinoczki*). Najsłynniejszymi przedstawicielami tych ostatnich partyzantów byli Puchalski z Klukowicz i Hryniewicz „Bogdan” ze wsi Jodki. Hryniewicz (w sierpniu 1953 r. na drodze pod Berdówką zabił 4 funkcjonariuszy NKWD, w tym kapitana). Wpadł w ręce Sowieców w wyniku zdrady jesienią 1953 r. (zginął bez śladu). Wraz z jego ujęciem gaśnie polski zbrojny opór wobec władz sowieckich na polskich kresach.

Por. Jan Borysewicz „Krysi”, ur. 12 września 1913 r., legendarny dowódca oddziału partyzanckiego na Nowogródczyźnie. Poległ 21 stycznia 1945 r. pod Kawalkami. Jego ciało funkcjonariusze NKWD obwozili po wsiach i miasteczkach Ziemi Lidzkiej.

Ppor. Czesław Zajączkowski „Ragner”, ur. w 1917 r., dowódca oddziału partyzanckiego na Nowogródczyźnie. Poległ 3 grudnia 1944 r. z kilkoma podkomendnymi pod chutorem Jeremicze k. Niecieczy.

Ppor. Anatol Radziwonik „Olech”, ur. 20 lutego 1916 r., najwybitniejszy organizator polskiego powojennego podziemia na Nowogródczyźnie. Poległ 12 maja 1949 r.

Wojdygi k. Kolesznik, kwiecień 1945 r. Oddział Władysława Janczewskiego „Lalusia”.

Nowogródczyzna, 1947 r. Oddział ppor. „Olecha”. W środku siedzą: ppor. „Olech” i sierż. Paweł Klikiewicz „Irena” (poległ 17 maja 1947 r. pod Starodworami).

